

Στρατηγικό Πλαίσιο

για τη διαφύλαξη και διαχείριση
της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς
του Αγίου Όρους

Προκαταρκτική Έκθεση

Καρυές, 2013

Περιεχόμενα

0. Εισαγωγή

- 0.1 Ιστορική εξέλιξη, πολιτισμική και πνευματική σημασία του Αγίου Όρους
- 0.2 Πλαίσιο της Μελέτης
- 0.3 Καθεστώς προστασίας της Αθωνικής Χερσονήσου
- 0.4 Η διαχείριση του Αγίου Όρους
- 0.5 Συντελεστές προκαταρκτικής έκθεσης

1. Διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς: Αρχές και στόχοι

2. Τομείς αντιμετώπισης και παρεμβάσεων

- 2.1 Καταγραφή και ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης
- 2.2 Χωροθέτηση χαρακτηριστικών εδάφους
- 2.3 Σύστημα μεταφορών και επικοινωνιών
- 2.4 Δασική διαχείριση
- 2.5 Διατήρηση της βιοποικιλότητας
- 2.6 Πολιτιστικά τοπία
- 2.7 Δίκτυα τεχνικών υποδομών
- 2.8 Παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας
- 2.9 Διαχείριση κινδύνων
- 2.10 Διοικητικά μέτρα διαχείρισης

3. Οργανωτικά θέματα ολοκληρωμένης Μελέτης

- 3.1 Συγκρότηση ομάδας Μελέτης
- 3.2 Μεθοδολογικές κατευθύνσεις
- 3.3 Διαβούλευση και συμμετοχικές διαδικασίες
- 3.4 Χρονικός προγραμματισμός
- 3.5 Οικονομικά στοιχεία Μελέτης

Προσάρτημα 1: Οι 20 Ιερές Μονές του Αγίου Όρους

Συντομογραφίες:

ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
GIS	Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών
ΕΑΚ	Εθνικός Αντισεισμικός Κανονισμός
ΕΠΜ	Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη
ΕΠΠΕΡΑΑ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη»
ΚΔ	Κανονιστική Διάταξη Δισενιασίου Ιεράς Συνάξεως
ΚεΔΑΚ	Κέντρο Διαχείρισης Αγιορείτικης Κληρονομιάς
ΚΕΝΑΚ	Κανονισμός για την Ενεργειακή Απόδοση των Κτιρίων
ΚΧΑΟ	Καταστατικός Χάρτης του Αγίου Όρους
Ν.	Νόμος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
Υ/Η	Υδροηλεκτρικό
ΥΠΕΚΑ	Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

0.1 Ιστορική εξέλιξη, πολιτισμική και πνευματική σημασία του Αγίου Όρους

Το Άγιο Όρος, προστατευμένο από ξηράς και ανοιχτό προς τη θάλασσα, κατοικήθηκε ήδη από τον 7^ο αιώνα από ασκητές, ενώ το 883 πρέπει να υπήρχε ήδη κάποια μορφή κοινοτικής οργάνωσης, εφόσον τότε παραχωρήθηκε το πρώτο προνόμιο στην περιοχή με χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Βασιλείου Α' του Μακεδόνα. Θεμελιωτής του αθωνικού μοναχισμού είναι ο όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, μοναχός από την Τραπεζούντα, που έφθασε στο Άγιο Όρος το 957 και με τη συνδρομή του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά ίδρυσε τη Μονή της Μεγίστης Λαύρας το 963. Η οργάνωση της μοναστικής ζωής στον Άθω αποτυπώθηκε το 972 στον «Τράγο», το πρώτο τυπικό του Αγίου Όρους, στο οποίο ορίζεται ένα καθεστώς συνύπαρξης του αναχωρητικού και του κοινοβιακού συστήματος. Ακολούθησε η ίδρυση και άλλων μονών, με τη συνδρομή βυζαντινών αυτοκρατόρων, μελών της αυτοκρατορικής αυλής και πολύ αργότερα ηγεμόνων ορθόδοξων κρατών, της Ρωσίας, της Σερβίας, της Βλαχίας. Τον 11^ο αιώνα παρατηρείται μεγάλη ακμή στην αθωνική πολιτεία, τον 12^ο αιώνα ανακόπτεται ο ρυθμός ίδρυσης νέων μονών, αλλά στους επόμενους αιώνες αρχίζουν να οικοδομούνται και πάλι σημαντικά μοναστήρια. Τον 13^ο αιώνα, το Άγιο Όρος κατελήφθη για μικρό διάστημα από τους Λατίνους της Δ' Σταυροφορίας (1205). Μεταξύ των ετών 1307 και 1309 υπέστη λεηλασίες από τους Καταλανούς. Από το 1334 έως το 1381 βρέθηκε υπό σερβική κατοχή. Η πρώτη περίοδος της Τουρκοκρατίας διαρκεί από το 1383 έως το 1402, ενώ η δεύτερη από το 1424. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι μονές του Αγίου Όρους συνεχίζουν την πνευματική τους πορεία, παρά τις δυσκολίες, διανύοντας εναλλάξ περιόδους οικονομικής κρίσης και ανάκαμψης. Μάλιστα στον 17^ο και κυρίως στον 18^ο αιώνα, η αθωνική πολιτεία μετατρέπεται σε δραστήριο πνευματικό κέντρο του υπόδουλου ελληνισμού. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους από το 1830 και μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα εντείνεται η οικοδομική δραστηριότητα στο Άγιο Όρος.

Τα **αθωνικά μοναστήρια**, εντυπωσιακά σε όγκο και μορφολογικό πλούτο, είναι κτισμένα κατά τα πρότυπα της βυζαντινής αρχιτεκτονικής με επιρροές από την Κωνσταντινούπολη: οι πτέρυγες των κελιών, που έχουν φρουριακή μορφή και ενισχύονται με πύργους, διατάσσονται περιμετρικά, οριοθετώντας μία αυλή στο μέσον της οποίας υψώνεται το καθολικό. Στα μοναστήρια, η οικοδόμηση των οποίων ολοκληρώθηκε σε επάλληλες περιόδους, συχνά έπειτα από μεγάλες καταστροφές, υπάρχουν επίσης τράπεζες, παρεκκλήσια, φιάλες και πολλά βοηθητικά κτήρια. Μεγάλη είναι η ποικιλία των αρχιτεκτονικών τύπων, ενώ, εδώ, στο καθολικό της Μονής της Μεγίστης Λαύρας, δημιουργήθηκε ο «αθωνικός» ναοδομικός τύπος, ένας σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο και πλευρικούς χορούς ναός, που διαδίδεται στο Άγιο Όρος και σε όλο τον βαλκανικό χώρο από τη μεσοβυζαντινή έως και τη μεταβυζαντινή περίοδο.

Στα μοναστήρια της αθωνικής πολιτείας εντυπωσιάζουν οι υψηλής τέχνης **τοιχογραφίες**, που αντικατοπτρίζουν ποικίλες τάσεις της παλαιολόγεια και της μεταβυζαντινής ζωγραφικής. Η μεγάλη εποχή της τοιχογραφίας στο Άγιο Όρος παρουσιάζεται στο τέλος του 13^{ου} και στις αρχές του 14^{ου} αιώνα με κορυφαίο τον ζωγράφο Μανουήλ Πανσέληνο από τη Θεσσαλονίκη. Τα έργα της εποχής αυτής έχουν χαρακτήρα έντονα πρωτοποριακό με τα έντονα ρεαλιστικά χαρακτηριστικά στην απόδοση των προσώπων και στα πραγματολογικά στοιχεία των συνθέσεων. Στους

επόμενους αιώνες το Άγιο Όρος παραμένει κέντρο που προσελκύει ζωγράφους που άφησαν πλούσιο και υψηλής αξίας καλλιτεχνικό έργο όπως ο κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης Στρελίτζας ή Μπαθάς, ο μαθητής του Τζώρτζης και ο Φράγγος Κατελάνος.

Επίσης μεγάλος είναι ο αριθμός των **φορητών εικόνων** στις μονές του Αγίου Όρους από τις οποίες η παλαιότερη γνωστή, χρονολογημένη στο τέλος του 11^{ου} αιώνα είναι αυτή της Λαύρας με τους πέντε αγίους μάρτυρες της Σεβάστειας. Ο μεγαλύτερος αριθμός ανήκει στην εποχή των Παλαιολόγων και αποτελούν εξαιρετικά έργα προφανώς από σημαντικά κέντρα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας όπως η Θεσσαλονίκη και η Κωνσταντινούπολη. Σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος των κρητικών καλλιτεχνών κατά τον 16^ο αιώνα οι οποίοι εκτελούν σύνολα τοιχογραφιών, φορητές εικόνες αλλά και ξυλόγλυπτα τέμπλα.

Στα μοναστήρια του Αγίου Όρους φυλάσσονται και άλλοι **ανεκτίμητοι θησαυροί**, πλήθος κειμηλίων, ιστορημένα χειρόγραφα, έργα μικροτεχνίας και κεντητικής. Εντυπωσιακά είναι τα δείγματα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής μικροτεχνίας που διασώθηκαν στο πέρασμα των αιώνων. Μεγάλο μέρος προέρχεται από δωρές αυτοκρατόρων ή της άρχουσας τάξης του Βυζαντίου. Τα έργα αυτά, κατασκευασμένα από ποικίλα υλικά όπως ελεφαντοστόν, στεατίτης, ημιπολύτιμοι λίθοι, πολύτιμα μέταλλα, ξύλο κλπ., έχουν ασυνήθιστη τεχνική τελειότητα και υψηλό αισθητικό επίπεδο και ακολουθούν τα καλλιτεχνικά ρεύματα της σύγχρονης μεγάλης τέχνης. Αξίζει τέλος να αναφερθούμε στα χρυσοποίκιλτα πολυτελή υφάσματα καθώς και στα χειρόγραφα και παλαίτυπα που φυλάσσονται μέχρι σήμερα στις μονές του Αγίου Όρους.

Ο ιερός αυτός τόπος αναπτύχθηκε σε αδιάκοπη ιστορική συνέχεια που επέτρεψε να δημιουργηθούν **στέρεες παραδόσεις** σε πολλά επίπεδα τόσο στη διαδικασία της κοινής τελετουργικής λατρείας όσο και στο ρυθμό του βίου των μοναχών. Οι κυρίαρχες μονές και το πλήθος των μικρότερων εξαρτημάτων τους διακρίθηκαν για την προσήλωσή τους στις ορθόδοξες παραδόσεις, ενώ κατέστησαν πνευματικά σύμβολα της δογματικής ακρίβειας και της ορθοδοξίας. Εξάλλου, οι μονές του Αγίου Όρους, αναδείχθηκαν δια μέσου των αιώνων σε πνευματικά θησαυροφυλάκια των ορθόδοξων παραδόσεων, αλλά και των λατρευτικών τύπων της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, καθώς διαφυλάττουν το Τυπικό της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως. Τέλος, το Άγιο Όρος αποτελεί την πνευματική αναφορά όλων των ομοδόξων ορθόδοξων χριστιανών, μέσω των αντίστοιχων μοναστικών αδελφοτήτων από τη Ρωσία, τη Σερβία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, που με την πάροδο του χρόνου εγκαταστάθηκαν στα εδάφη του και αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της αγιορείτικης παράδοσης. Για όλους αυτούς τους λόγους είναι σημαντική η προστασία της αταλάντευτης αυτής πνευματικής παράδοσης που καθιστά την αθωνική χερσόνησο φορέα συλλογικής ιστορικής μνήμης για όλο τον ορθόδοξο κόσμο.

0.2 Πλαίσιο της Μελέτης

Η ανάγκη μιας ευρείας μελέτης για το σύνολο της χερσονήσου του Αγίου Όρους έχει επισημανθεί αρκετές φορές στο παρελθόν τόσο από τους ίδιους τους αγιορείτες όσο και από φιλοαγιορείτες συνεργάτες και επισκέπτες, μεταξύ αυτών και υψηλά πρόσωπα με εγνωσμένες ευαισθησίες. Η δυνατότητα αυτή συζητήθηκε σοβαρά στο Άγιον Όρος κατά την τελευταία εικοσαετία, αλλά απαιτήθηκε αρκετός χρόνος για την ωρίμανσή της.

Κατά τη μετάβαση στο Όρος της αποστολής παρακολούθησης της UNESCO στο τέλος Ιανουαρίου του 2006, τα μέλη της¹ υποστήριξαν θερμώς την ανάγκη εκπόνησης μιας τέτοιας συστηματικής μελέτης, η οποία θα περιελάμβανε όχι μόνον ενέργειες και ρυθμίσεις για τη διαφύλαξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και μέτρα για την αντιμετώπιση των κινδύνων από πυρκαγιές, σεισμούς και τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Η πρόταση αυτή υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, η οποία την περιέλαβε στην απόφασή της για το συγκεκριμένο Τόπο².

Η Ιερά Κοινότης θεώρησε την εισήγηση αυτή θετική και αποφάσισε τη σύνταξη της ανά χείρας προκαταρκτικής έκθεσης, ώστε να τεθούν στόχοι, διατυπωθούν προδιαγραφές και προετοιμαστεί η προώθηση της μείζονος μελέτης³, που φέρει πλέον τον προσωρινό τίτλο «*Στρατηγικό Πλαίσιο για τη Διαφύλαξη και Διαχείριση της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς του Αγίου Όρους*» (Συνοπτικά θα αναφέρεται ως 'Μελέτη').

Η Μελέτη αυτή θα λάβει σοβαρά υπόψη, μεταξύ άλλων, και τα πορίσματα της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης (ΕΠΜ) για την προστασία του Αγίου Όρους που εκπονήθηκε τα προηγούμενα έτη υπό την εποπτεία της Ιεράς Κοινότητος⁴.

Σημειώνεται ότι τα πορίσματα της συστηματικής αυτής Μελέτης θα είναι χρήσιμα όχι μόνο για την υπεύθυνη διαχείριση της Αθωνικής Χερσονήσου, αλλά και ενδεχομένως για τον ευρύτερο Ελλαδικό, Βαλκανικό και Μεσογειακό χώρο, ιδιαίτερα στους τομείς καινοτομίας, όπως της ολοκληρωμένης προσέγγισης και των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

Τέλος τονίζεται ότι η Μελέτη αυτή εναρμονίζεται με τις πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

0.3 Καθεστώς προστασίας της Αθωνικής Χερσονήσου

Η περιοχή του Αγίου Όρους υπάγεται στα ακόλουθα καθεστώτα προστασίας:

- α. Ο κρίσιμος παράγοντας και το εργαλείο διαμόρφωσης και ταυτόχρονα διατήρησης και προστασίας του ιδιαίτερου χαρακτήρα του Αγίου Όρους είναι το ειδικό προνομιακό καθεστώς αυτοδιοίκησής του, όπως διασφαλίζεται από το άρθρο 105 του Ελληνικού Συντάγματος, τον Καταστατικό Χάρτη του Αγίου Όρους και το κυρωτικό του Νομοθετικό Διάταγμα της 10/16.9.1926, αλλά και την Κοινή Δήλωση στην πράξη προσχώρησης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα του 1979 και τα μετ' αυτήν αντίστοιχα κείμενα.
- β. Υφίσταται επίσης ίδιον σύστημα συντήρησης και προστασίας των μνημείων βάσει του Καταστατικού Χάρτη Αγίου Όρους, με φροντίδα των Ιερών Μονών, οι οποίες είναι φορείς υλοποίησης και τελικοί δικαιούχοι των έργων. Όπως ιδιαίτερο καθε-

¹ Monitoring mission, με συμμετοχή εκπροσώπων του World Heritage Centre, της IUCN και του ICOMOS.

² Αριθμός απόφασης 32 COM &B.43.

³ Απόφαση Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους κατά τη συνεδρίαση ΞΑ' /15.12.2009.

⁴ Business Architects Consultancy, "Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Προστατευόμενης Περιοχής Χερσονήσου Αγίωνυμου Όρους Άθω", Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2006.

στώς διέπει και τα κειμήλια του Αγίου Όρους, όπως αποτυπώνεται στην Κανονιστική Διάταξη «Περί προστασίας, συντηρήσεως και ταξινομήσεως των ιερών κειμηλίων, βιβλιοθηκών και αρχείων του Αγίου Όρους» (ΦΕΚ 321Β' /8.5.1996).

- γ. Ιδιαίτερο νομικό πλαίσιο για τα έργα διαφύλαξης της κληρονομιάς του Αγίου Όρους προβλέπεται με το άρθρο 9 του ν. 1198/1981 περί του Κέντρου Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς (ΚεΔΑΚ). Ιδιαίτερη άλλωστε προστασία του Αγίου Όρους προβλέπουν και το άρθρο 73 του νόμου 3028/2002 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», καθώς και σχετικές αποφάσεις του Υπουργείου Πολιτισμού.
- δ. Το Άγιον Όρος έχει χαρακτηριστεί ως Τόπος Παγκόσμιας Κληρονομιάς για τη Φύση και τον Πολιτισμό, σύμφωνα με την αντίστοιχη Σύμβαση της UNESCO⁵.
- ε. Περιλαμβάνεται εξ ολοκλήρου στο ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000 (Οδηγία 92/43/ΕΕΚ)⁶.
- στ. Επιπλέον, υποστηρίζει προστατευόμενα και απειλούμενα είδη πανίδας και χλωρίδας που περιλαμβάνονται στη σχετική βιβλιογραφία και τις Κοινοτικές οδηγίες.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι το Άγιον Όρος διαφέρει από τις περισσότερες προστατευόμενες περιοχές για τους ακόλουθους λόγους:

- Αποτελεί τόπο με ζώσα και συνεχή παράδοση που ξεπερνά τη χιλιετία.
- Κατοικείται μόνιμα και σε όλα σχεδόν τα τμήματά του από μια μοναστική κοινότητα, η οποία περιλαμβάνει σήμερα περίπου 1700 μοναχούς και 300 λαϊκούς.
- Απολαμβάνει καθεστώς προηγμένης αυτοδιοίκησης στο πλαίσιο της Ελληνικής επικράτειας και υπάγεται αφενός σε κατ' ιδίαν διαχείριση ανά κυρίαρχο Μονή, αλλά και σε συλλογική διαχείριση από την Ιερά Κοινότητα και τα όργανά της.

Οι ιδιαιτερότητες αυτές πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη κατά τη σύνταξη της Μελέτης και κατά την αξιολόγηση των προτάσεών της, που θα πρέπει να περιλαμβάνουν και εισηγήσεις για την εξειδίκευση των γενικών περιορισμών τόσο της Σύμβασης Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO όσο και της Οδηγίας 92/43/ΕΕΚ – Natura 2000 στις ειδικές απαιτήσεις μόνιμης διαβίωσης του πληθυσμού της μοναστικής κοινότητας.

0.4 Η διαχείριση του Αγίου Όρους

Λόγω του μοναστικού και ιερού του χαρακτήρα και της μακραίωνης ιστορίας του, το Άγιον Όρος υπάγεται σε ειδικό καθεστώς που καθορίζει και τη διαχείρισή του και που επομένως αποτελεί το υπόβαθρο για κάθε πτυχή της Μελέτης.

0.4.1 Συνταγματικό πλαίσιο

Το Σύνταγμα της Ελλάδος κατοχυρώνει το αυτοδιοίκητο του Αγίου Όρους, «*σύμφωνα με το αρχαίο προνομιακό καθεστώς του*» (άρθρο 105). Στο ίδιο άρθρο αναγνωρίζεται ότι η Ιερά Κοινότης και οι Ιερές Μονές ασκούν τη δημόσια διοίκηση του Αγίου Όρους, το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχει την εκκλησιαστική δικαιοδοσία και την πνευματική εποπτεία, ενώ η Ελληνική Πολιτεία, μέσω του Διοικητή, που διορίζεται από το Υπουρ-

⁵ World Heritage Convention; το Άγιον Όρος εντάχθηκε το 1988 με αριθμό 454.

⁶ Με τον κωδικό GR 1270003 και ονομασία «Χερσόνησος Άθως».

γείο Εξωτερικών και υπάγεται σε αυτό, έχει την εποπτεία επί της τήρησης των ειδικών καθεστώτων και την αρμοδιότητα για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.

0.4.2 Το διοικητικό πλαίσιο

Το άρθρο 105 του Συντάγματος και ο Καταστατικός Χάρτης του Αγίου Όρους, που κυρώθηκε με το Νομοθετικό Διάταγμα της 10/16.9.1926, ορίζουν το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας του Αγίου Όρους, προστατεύουν το καθεστώς του και απαγορεύουν κάθε μεταβολή του διοικητικού συστήματος, του αριθμού των μονών και της ιεραρχικής τους τάξης. Η διοίκηση του Αγίου Όρους ασκείται από τις είκοσι Ιερές Μονές μέσω των αντιπροσώπων τους, που συγκροτούν την Ιερά Κοινότητα. Το έδαφος του Αγίου Όρους είναι αναπαλλοτρίωτο και ανήκει αποκλειστικά στις είκοσι Κυρίαρχες Ιερές Μονές, οι οποίες διατηρούν επίσης πλήρη δικαιώματα κυριότητας, νομής και κατοχής επί των μνημείων και κειμηλίων τους. Όλα τα λοιπά ιδρύματα, σκήτες, κελιά και ησυχαστήρια είναι εξαρτήματα μιας εκάστης των είκοσι Ιερών Μονών.

Η Ιερά Κοινότητα αποτελείται από είκοσι αντιπροσώπους των Ιερών Μονών, έναν από κάθε Μονή, εδρεύει στις Καρυές και είναι διαρκές σώμα. Η Ιερά Κοινότητα ασκεί την εποπτεία επί της τήρησης και ομαλής λειτουργίας του Καταστατικού Χάρτη, εγκρίνει τον προϋπολογισμό της και είναι το ανώτατο διοικητικό όργανο του Αγίου Όρους, οι αποφάσεις του οποίου είναι σε συγκεκριμένους τομείς αρμοδιότητας σεβαστές και υποχρεωτικές για τις Ιερές Μονές.

Η εκτελεστική εξουσία των αποφάσεων της Ιεράς Κοινότητας ασκείται από την Ιερά Επιστασία, που έχει και την ευθύνη διαχείρισης του κοινού ταμείου (βάσει του εγκριθέντος από την Ιερά Κοινότητα προϋπολογισμού), διεκπεραίωσης της αλληλογραφίας, συντήρησης των οδών και του φωτισμού στις Καρυές, διατίμησης των τροφίμων, επίβλεψης της ευπρεπούς συμπεριφοράς κ.ά. Η Ιερά Επιστασία αποτελείται από εκπροσώπους των Ιερών Μονών, που ασκούν τα καθήκοντά τους ανά πενταετία, με ετήσια εναλλασσόμενη θητεία στη βάση της διαίρεσης των Ιερών Μονών σε πέντε τετράδες.

Το Άγιον Όρος έχει οργανωμένο δικαστικό σύστημα, στο οποίο υπάρχουν τόσο πρωτοβάθμια (Γεροντικές Συνάξεις Ι. Μονών) όσο και δευτεροβάθμια (Ιερά Κοινότητα) δικαστήρια. Ανώτατο νομοθετικό και δικαστικό σώμα είναι η έκτακτη εικοσαμελής Σύναξη (Δισενιαύσιος Ιερά Σύναξις), η οποία αποτελείται από καθηγούμενους και προϊστάμενους των είκοσι Ιερών Μονών και συνέρχεται αυτοδικαίως και προσκαλούμενη τυπικά από την Ιερά Κοινότητα δύο φορές το χρόνο.

Τα δάση και το φυσικό περιβάλλον του Αγίου Όρους διαχειρίζονται, καλλιεργούνται και προστατεύονται απευθείας από τις Ιερές Μονές με ίδιον σύστημα, εξαιρούμενα της γενικής δασικής νομοθεσίας, ενώ για το σκοπό αυτό έχει συσταθεί και λειτουργεί στις Καρυές ξεχωριστή Δασική Υπηρεσία (Εφορεία)⁷. Ακόμη στο Άγιο Όρος απαγορεύεται απολύτως η θήρα⁸. Πρόσφατα επίσης η Δισενιαύσιος Ιερά Σύναξις (ΡΞΘ'/20.8.2011) ψήφισε και προώθησε προς κύρωση αναμορφωμένη Κανονιστική Διάταξη «Περί Επιστημονικής Εκμεταλλεύσεως και Εξασφαλίσεως των Δασών της Χερσονήσου του Αγίου Όρους και της Προστασίας Οικοτόπων και Ενδιαιτημάτων».

⁷ Βσει της υπ' αριθ. Φ.7611.1/11/ΑΣ 983 Κανονιστικής Διατάξεως της Δισενιαυσίου Ιεράς Συνάξεως (ΦΕΚ 893Β'/30.10.1995).

⁸ Βάσει της υπ' αριθ. Φ.7611.1/24/ΑΣ 984 Κανονιστικής Διατάξεως της Δισενιαυσίου Ιεράς Συνάξεως (ΦΕΚ 903Β'/24.09.1996).

Σε ό,τι αφορά στη συντήρηση των μνημείων και κειμηλίων και την εκτέλεση έργων στην Αθωνική Πολιτεία, έχει ιδρυθεί το Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορειτικής Κληρονομιάς (ΚεΔΑΚ), στο οποίο έχουν περιέλθει οι αρμοδιότητες των τότε Υπουργείων Οικισμού - Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, Δημοσίων Έργων, Πολιτισμού και Επιστημών, και Γεωργίας, ως προς την έγκριση και τον έλεγχο των σχετικών μελετών (άρθρο 9 Ν. 1198/1991). Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΚεΔΑΚ αποτελείται από μεικτή αντιπροσωπεία μοναχών και εκπροσώπων της Πολιτείας –περιλαμβανομένης της πολιτικής ηγεσίας, της ακαδημαϊκής και της επιστημονικής κοινότητας. Σε κάθε περίπτωση φορείς υλοποίησης και τελικοί δικαιούχοι αναλαμβάνουν συνήθως οι ίδιες οι Ιερές Μονές.

Από τα παραπάνω συνάγεται σαφώς ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του Αγίου Όρους καθ' όλο το φάσμα των διοικητικών λειτουργιών και των λοιπών τεχνικών υπηρεσιών, γεγονός που θα πρέπει να ληφθεί ουσιαστικά υπόψη, τόσο σε σχέση με τα θέματα διαχείρισης του χώρου της Αθωνικής Χερσονήσου, όσο και ως προς τα ζητήματα εκπροσώπησης του Όρους στα διεθνή fora και διασκέψεις. Σε κάθε περίπτωση χρειάζεται να διασφαλίζεται η απαραίτητη συνέργια μεταξύ των επιδιώξεων της μοναστικής κοινότητας και της ελληνικής Πολιτείας, διαμορφώνοντας το κατάλληλο πλαίσιο αγωγής συνεργασίας στα θέματα της αειφορικής διαχείρισης του Άθω.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί η ιδιαίτερη περίπτωση του ζητήματος της Ιεράς Μονής Εσφιγμένου, η οποία συνιστά πρωτοφανή παρέκκλιση από τη συνοχή του διοικητικού συστήματος του Αγίου Όρους: Μία από τις είκοσι κυρίαρχες Ιερές Μονές κατέχεται από πρόσωπα, υποκείμενα σε πληθώρα τελεσίδικων καταδικαστικών πνευματικών, διοικητικών και δικαστικών αποφάσεων, χωρίς πρόσβαση από τη νόμιμη διοίκηση της Μονής και χωρίς κανένα έλεγχο και προστασία των μεγίστης σημασίας κειμηλίων και του περιβαλλοντικού πλούτου της Μονής. Το Άγιον Όρος ζητεί επιτακτικά τη διακριτική και αποτελεσματική αποκατάσταση της νόμιμης λειτουργίας της.

0.4.3 Δραστηριότητες της Ιεράς Κοινότητας και των Μονών

Η ολοκληρωμένη διαχείριση και προστασία του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος του Αγίου Όρους αποτελεί κύριο στόχο και διαρκή μέριμνα της Ιεράς Κοινότητας τουλάχιστον κατά τα τελευταία 15 έτη. Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν ληφθεί αποφάσεις και πρωτοβουλίες για τη συνέχιση, προστασία και ανάδειξη της μοναστικής παράδοσης ως σύγχρονης παραγωγής πολιτισμού, έχουν εκπονηθεί μελέτες και έργα για την προστασία, διαφύλαξη, αποκατάσταση και ανάδειξη μνημείων, κειμηλίων και καταλοίπων της χιλιετούς διαβίωσης και προσευχής στο Όρος, ενώ έχουν προωθηθεί μέτρα και ενέργειες για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και για τη σώφρονα διατήρηση του ανθρωπογενούς.

Συγκεκριμένα, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η Ιερά Κοινότητα εκπόνησε το Πρόγραμμα «Άθως», ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα προστασίας και ανάπτυξης του Αγίου Όρους που προσδιόρισε τις υφιστάμενες ανάγκες και τις απαιτούμενες ενέργειες προστασίας και αξιοποίησης στο σύνολο των Ιερών Μονών σε βάθος εικοσαετίας. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται με κοινή προσπάθεια όλων των Ιερών Μονών, της Ιεράς Κοινότητας, ως συντονιστικού οργάνου, και της Πολιτείας, ενώ έχουν αναπτυχθεί και μια σειρά απαραίτητων τεχνικών υποδομών, όπως οι Τεχνικές Υπηρεσίες των Μονών και της Ιεράς Κοινότητας και ο Μηχανισμός Τεχνικής Υποστήριξης και Προληπτικού Ελέγχου της Ιεράς Κοινότητας, που λειτουργούν παράλληλα με τις αντίστοιχες κρατικές υπηρεσίες και όργανα. Η πρώτη περίοδος 2000-2006 –που ολοκληρώθηκε με τη χρηματοδότηση της πρώτης φάσης του Προγράμματος στα πλαίσια του Γ'ΚΠΣ ύψους

σχεδόν 80 εκατ. ευρώ– επικεντρώθηκε στα έργα άμεσου ανάγκης, τα οποία ήταν κυρίως αναστηλωτικά. Η υλοποίησή τους πραγματοποιήθηκε με την επίβλεψη των Τεχνικών Υπηρεσιών των Μονών, την υποστήριξη του Μηχανισμού Τεχνικής Υποστήριξης της Ιεράς Κοινότητας, υπό την εποπτεία του ΚεΔΑΚ και τον έλεγχο της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας.

Για την τρέχουσα προγραμματική περίοδο 2007-2013 η δεύτερη φάση του Προγράμματος «Άθως» περιλαμβάνει –χωρίς όμως να έχει βρει ανταπόκριση και από πλευράς χρηματοδότησης– ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο δράσεων, μαζί με τις αναστηλωτικές, με προτεραιότητα στη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ήλιος, άνεμος, νερό), την κατασκευή υποδομών περιβαλλοντικής προστασίας και πυροπροστασίας, την προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, των ιστορικών στοιχείων του και των οικοσυστημάτων, την αποκατάσταση και ανάδειξη του δομημένου περιβάλλοντος Καρυών και Δάφνης, καθώς και παρεμβάσεις για την προστασία και ανάδειξη των κειμηλιακών θησαυρών και τη δημιουργία αθωνικής ψηφιακής κιβωτού.

Μέσα στις προσπάθειες, δράσεις και ενέργειες για την προστασία του δομημένου και φυσικού περιβάλλοντος, το Άγιο Όρος εντάχθηκε στο δίκτυο Natura 2000, με την επιφύλαξη πάντοτε του ειδικού καθεστώτος του. Το πρώτο ουσιαστικό βήμα αυτής της προσπάθειας υπήρξε η εκπόνηση της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης (ΕΠΜ) του Αγίου Όρους⁹, με ανάθεση, μέριμνα, δαπάνη και παρακολούθηση της Ιεράς Κοινότητας. Κεντρικός σκοπός της ΕΠΜ ήταν η καταγραφή των διαχειριστικών μέτρων που θα επιφέρουν τη διατήρηση της περιοχής του Αγίου Όρους, με όλους τους βιοτικούς και μη βιοτικούς παράγοντες που το συνιστούν, μέσα από την προώθηση ενός συμβατού με τη διατήρηση του περιβάλλοντος προτύπου τοπικής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Το πλαίσιο για τη λειτουργία όλων αυτών θεσπίζεται με τη νέα Κανονιστική Διάταξη που αναφέρθηκε παραπάνω.

Ακόμη, στο πλαίσιο ένταξης του Αγίου Όρους στο δίκτυο Natura 2000, και ειδικότερα στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE, η Ιερά Κοινότητα υπέβαλε πρόταση για την ανόρθωση των δασών αριάς και δρυός (κωδικός έργου 03/NAT/GR/000093), έργο το οποίο υλοποιήθηκε επιτυχώς με τη συνεργασία ειδικών επιστημόνων και του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων - Υγροτόπων (ΕΚΒΥ). Πιο πρόσφατα, η Ιερά Κοινότητα υπέβαλε νέα πρόταση για την «Εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών διαχείρισης πρεμνοφυών δασών καστανιάς (Δάση *Castanea sativa* 9260) του Αγίου Όρους», στο πλαίσιο του Προγράμματος LIFE+ 2007, της οποίας η προώθηση εκκρεμεί (η πλέον πρόσφατη απάντηση ήταν δυστυχώς απορριπτική).

0.5 Συντελεστές προκαταρκτικής έκθεσης

Η ανά χειράς προκαταρκτική έκθεση εκπονήθηκε με την καθοδήγηση της Επιτροπής για τα Θεσμικά Θέματα της Ιεράς Κοινότητας, η οποία αποτελείται από τον Αρχιμανδρίτη Ιωσήφ Καθηγούμενο της Ιεράς Μονής Ξηροποτάμου, τον Αρχιμανδρίτη Ελισαίο Καθηγούμενο της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας και τον Γέροντα Ιερομόναχο Φώτιο της Ιεράς Μονής Γρηγορίου, με την υποστήριξη του Ειδικού Γραμματέα της Ιεράς Κοινότητας Ιερομόναχου Ιωάννη της Ιεράς Σκήτης Αγίας Άννης. Ο τελευταίος είχε και καθήκοντα άμεσης παρακολούθησης, συντονισμού και συμβολής σε επί μέρους

⁹ Η οποία αναφέρθηκε στην ενότητα 0.1.

σημεία, ενώ το όλο εγχείρημα τελεί υπό τον συντονισμό του αρχιτέκτονα - χωροτάκτη και περιβαλλοντολόγου Θύμιου Παπαγιάννη¹⁰.

Την ομάδα σύνταξης απετέλεσαν οι ακόλουθοι επιστήμονες:

- Βελής, Γεώργιος, επίτιμος Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου
- Γούναρης, Νικόλαος, δασικός σύμβουλος Ιεράς Κοινότητας
- Κεσελόπουλος, Ανέστης, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.
- Κόντος, Κωνσταντίνος, δασικός σύμβουλος Ι. Κοινότητας
- Ντάφης, Σπυρίδων, Ομότιμος Καθηγητής Α.Π.Θ.
- Παπαγιάννης, Ευθύμιος, αρχιτέκτων - χωροτάκτης, συντονιστής της Μελέτης
- Ρομπότης, Νικόλαος, νομικός σύμβουλος
- Σιδηρόπουλος, Γεώργιος, αρχιτέκτων - χωροτάκτης - γεωγράφος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου
- Τσιριπίδης, Ιωάννης, λέκτωρ Τμήματος Βιολογίας Α.Π.Θ.
- Φιλίππου, Ιωάννης, δασολόγος, Καθηγητής Α.Π.Θ.
- Ψαρράς, Νικόλαος, χημικός μηχανικός, ειδικός επί θεμάτων ενέργειας
- Ζέκκος, Κωνσταντίνος, πολιτικός μηχανικός - συγκοινωνιολόγος - περιβαλλοντολόγος

Όλα τα μέλη της ομάδας εργάστηκαν αφιλοκερδώς.

Στο θέμα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς συνέβαλαν οι κυρίες Ευγενία Γερούση, Έρση Μπρούσκαρη και Βασιλική Δημητροπούλου της Διεύθυνσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

¹⁰ Ο οποίος ορίστηκε από την Ιερά Κοινότητα, όπως και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας μελέτης, κατά τη συνεδρίασή της Ι' στις 3 Μαρτίου 2010 (π. ημ.).

1. Διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς: Αρχές και στόχοι

Μιας πολύπλευρης και κρίσιμης μελέτης απαραίτητο είναι να προηγείται σαφής διατύπωση αρχών και στόχων, που στη συνέχεια πρέπει να υποβάλλονται σε διάλογο μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών, ώστε να επιτυγχάνεται υψηλός βαθμός συναίνεσης. Για τη συγκεκριμένη συστηματική Μελέτη διαχείρισης προτείνονται προς συζήτηση οι ακόλουθες αρχές και στόχοι:

- α. Προστασία των θεσμών διοίκησης και λειτουργίας του Αγίου Όρους κατά το αρχαίο προνομιακό καθεστώς του και ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής των θεσμικών οργάνων του στη θέσπιση νέων ρυθμίσεων και λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας. Ομοίως ενεργός συμμετοχή των αγιορειτών στις διαδικασίες διαχείρισης του Τόπου.
- β. Αποκατάσταση και ανάδειξη του αρχιτεκτονικού πλούτου της περιοχής παράλληλα με προσεκτικές παρεμβάσεις για την επιστημονικά τεκμηριωμένη συντήρηση και την αποκατάσταση της βιωσιμότητας των κτιριακών υποδομών.
- γ. Συντήρηση, φύλαξη και ανάδειξη των πολιτιστικών θησαυρών του Αγίου Όρους, αλλά και των απλών καταλοίπων μιας χιλιετούς διαβίωσης και προσευχής στο συγκεκριμένο τόπο.
- δ. Προστασία του τοπίου και διατήρηση της δομής και συγκρότησης των δασών και των άλλων οικοσυστημάτων, καθώς και επαύξηση της βιολογικής ποικιλότητας του Όρους (έχει ήδη εκπονηθεί Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη).
- ε. Διαφύλαξη των χερσαίων, θαλάσσιων οριογραμμών και του εναέριου χώρου. Η παραβίασή τους μπορεί να απειλήσει την αρχή της μοναστικής πρακτικής, τη γεωγραφική μόνωση και 'εγκατάλειψη' του κόσμου, απαραίτητη συνθήκη λειτουργίας του μοναχισμού στην Αθωνική Χερσόνησο.
- στ. Οργάνωση των τεχνικών υποδομών για την επαρκή κάλυψη των αναγκών μοναχών, επισκεπτών και εργαζομένων στο πλαίσιο πάντα του μοναστικού ασκητισμού, που αποτελεί τμήμα καθοριστικό της πνευματικής παράδοσης του Όρους, καθώς και για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των κινδύνων και των συνεπειών από φυσικές καταστροφές.
- ζ. Διαχείριση της προσέλευσης και διαμονής προσκυνητών σύμφωνα με τις μακροαίωνες παραδόσεις και αρχές της μοναστικής πολιτείας, λαμβάνοντας υπ' όψη και τις σημερινές συνθήκες (η Ιερά Κοινότης έχει τον πλήρη έλεγχο του ζητήματος με δικά της γραφεία προσκυνητών και διαχείριση των ακτοπλοϊκών συγκοινωνιών).
- η. Εφαρμογή των κανόνων αειφορίας και βελτιστοποίηση και εφαρμογή καταλλήλων μεθόδων διαχείρισης των δασικών εκμεταλλεύσεων έτσι ώστε να είναι δυνατόν να καλύπτονται στο διηνεκές οι ανάγκες της ασκητικής διαβίωσης των μοναστικών κοινοτήτων (υφίσταται ήδη ο παραδοσιακός τρόπος ξύλευσης και αειφόρου συστηματικής καλλιέργειας).
- θ. Οικολογική διαχείριση των υδάτων, της ενέργειας και του χώρου, καθώς και των στερεών και υγρών αποβλήτων.
- ι. Αποτελεσματική συνεργασία και συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων φορέων και ενδιαφερόμενων μερών, στη βάση κοινών αρχών και επιδιώξεων, προκειμένου να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συναίνεση, να επιλυθούν έγκαιρα τα ενδεχόμενα προβλήματα και διαφωνίες και να αποφευχθούν υπέρμετρες καθυστερήσεις στην ολοκλήρωση της μελέτης.

2. Τομείς αντιμετώπισης και παρεμβάσεων

2.1 Καταγραφή και ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης

Απαρχή της Μελέτης θα πρέπει να αποτελέσει η κριτική ανάλυση και αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη τη συνύπαρξη φύσης και πνευματικότητας / πολιτισμού στο Άγιον Όρος από τα τέλη της πρώτης χιλιετίας και τις θεμιτές ανάγκες των Μοναστικών Αδελφοτήτων, αλλά και τη δυναμική των προβλεπόμενων εξελίξεων. Ιδιαίτερα θα πρέπει να εξεταστούν οι ακόλουθοι τομείς.

2.1.1 Θετικά δεδομένα

Στα θετικά δεδομένα, στα οποία θα πρέπει να στηριχθεί η Μελέτη, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα (χωρίς προσπάθεια ιεράρχησης):

- Υψηλός βαθμός ευαισθητοποίησης των μοναστικών αδελφοτήτων περί τα οικολογικά θέματα που αφορούν στο Άγιον Όρος.
- Διαμόρφωση κοινής αντίληψης για τη συλλογική αντιμετώπιση των θεμάτων αυτών και λειτουργία των απαιτούμενων μηχανισμών υπό την καθοδήγηση της Ιεράς Κοινότητας.
- Διάθεση αφιλοκερδούς στήριξης των σχετικών πρωτοβουλιών από την ελληνική – αλλά και τη διεθνή– επιστημονική κοινότητα.
- Ύπαρξη διεθνούς τεχνογνωσίας και εμπειρίας για την ολοκληρωμένη διαχείριση ευαίσθητων περιοχών Παγκόσμιας Κληρονομιάς.
- Θετική αντιμετώπιση του Αγίου Όρους από μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας και διεθνής εκτίμηση.
- Χαμηλός βαθμός αλλοίωσης των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών παραμέτρων.

2.1.2 Ζητήματα και κίνδυνοι

Αντίστοιχα, το Όρος αντιμετωπίζει σοβαρά ζητήματα και κινδύνους. Μεταξύ αυτών θα πρέπει να σημειωθούν τα ακόλουθα:

- Επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης που δεν συμβαδίζουν με την ιδιαιτερότητα και τις παραδόσεις του Αγίου Όρους.
- Δυσκολίες της Ελληνικής Πολιτείας, λόγω περιστατικών κρίσεων, στην ανάληψη ανεξάρτητων πολιτικών για το Άγιον Όρος.
- Ανάγκη όλως ειδικής αντιμετώπισης του Αγίου Όρους σε περιόδους σαρωτικών αλλαγών, όπως στην τρέχουσα συγκυρία κρίσης, με το να επιβεβαιωθούν και να ρυθμισθούν νομικά κατ' αναμφισβήτητο τρόπο τα τελωνειακά και φορολογικά πλεονεκτήματα του Αγίου Όρους, όπως είναι κατοχυρωμένα στο Σύνταγμα της χώρας, στον ΚΧΑΟ, στο Ν.Δ/γμα 10/16.9.1926, στην Κοινή Δήλωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης κλπ. Η αντίθετη περίπτωση συνιστά σήμερα τη μεγαλύτερη απειλή για το Άγιον Όρος, γιατί επικρέμαται μαρασμός και σταδιακή εξαθλίωση των Ιερών Μονών και συνακόλουθα ματαίωση και διακοπή του υπερχιλιετούς πνευματικού, πολιτιστικού και φιλανθρωπικού έργου που επιτελούν και που συνιστά την ουσία της αγιορειτικής ύπαρξης και παράδοσης.
- Δυσκολίες διάδοσης και κατανόησης βασικών μοναστικών αρχών και παραδόσεων που διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν την ιδιαίτερη ταυτότητα και τον χαρακτήρα (ανθρωπογενή και φυσικό) της αθωνικής χερσονήσου.
- Επίδραση του κύματος προσκυνητών στη φυσιογνωμία του καθημερινού αγιορειτικού βίου.
- Ανάγκη ενσωμάτωσης της σύγχρονης τεχνολογίας στις παραδόσεις του Αγίου Όρους, με ελαχιστοποίηση των δυσμενών παρεπόμενων της.

- Κίνδυνοι για στοιχεία της βιολογικής ποικιλότητας και της κατάστασης διατήρησης των ενδιαιτημάτων από την εντατικοποίηση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων (κυκλοφορίας οχημάτων, οικοδομικών εργασιών, δασικών εκμεταλλεύσεων).
- Ανάγκη πρόληψης της αλλοίωσης της δομής και συγκρότησης των δασικών οικοσυστημάτων και της υποβάθμισης της βιοποικιλότητας και ανάγκη αναβάθμισης της διαχείρισης των δασών τόσο της καστανιάς όσο και των αειφύλλων πλατυφύλλων.
- Ανάγκη προώθησης της κατανόησης και ιδιαίτερα της υλοποίησης των αρχών της αειφορίας.
- Ελλείψεις σε ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους.
- Ανάγκη έγκαιρης πρόβλεψης για την αποτελεσματική αντιμετώπιση φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών (πυρκαγιών, σεισμών, κλιματικών αλλαγών).
- Αυξανόμενες ανάγκες συντήρησης κτιρίων, υποδομών και εγκαταστάσεων.

2.1.3 Ανθρώπινο δυναμικό

Τα πληθυσμιακά δεδομένα χαρακτηρίζουν τη Χερσόνησο ανά εποχή, η δε γεωγραφική καταχώρισή τους είναι ακόμη πιο σημαντική διότι μπορεί να δώσει συγκρίσεις, κατανομές, πυκνότητες, συσπειρώσεις και να αποτελέσει βασικό εργαλείο διαχείρισης και παράλληλα απογραφικό τεκμήριο του χρόνου καταγραφής.

Η πληθυσμιακή καταγραφή οφείλει να περιλάβει τη 'χαρτογράφηση' των αγιορείτικων μετοχίων (εντός και εκτός ορίων της Ελλάδας) τα οποία αποτελούν άρρηκτη και οργανική συνέχεια των κυρίαρχων αγιορείτικων μονών και ερμηνεύουν τη ιστορία της Χερσονήσου.

2.1.4 Οικονομικές δραστηριότητες

Οι οικονομικές δραστηριότητες στην Αθωνική Χερσόνησο πρέπει να αναλυθούν προσεκτικά εξ αιτίας του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους. Τα χειροτεχνικά 'επαγγέλματα' (όπως αγιογραφία, παρασκευή θυμιάματος, κηροπλαστική, ξυλογλυπτική, αργυροτεχνία, κατασκευή αμφίων, μικροτεχνία κλπ), όπως και η παραδοσιακή διαχείριση του δάσους, οι τοπικές οικοδομικές αθωνικές τεχνικές και άλλα, δεν έχουν μόνο οικονομικό αντικείμενο, αλλά και έντονες πολιτιστικές διαστάσεις. Η διασφάλιση της συνέχειας των παραδοσιακών επαγγελμάτων και η διαφύλαξη της ποιότητας και αυθεντικότητας των παραγομένων προϊόντων αποτελούν αναγκαία παρέμβαση.

2.2 Χωροθέτηση χαρακτηριστικών εδάφους

Η Μελέτη διαχείρισης θα πρέπει να αναφέρεται και στις κατανομές γης, με στόχο να καθοριστούν οι κατάλληλες ρυθμίσεις για την αποφυγή συγκρουόμενων χρήσεων και υποβάθμισης πολύτιμων στοιχείων του αγιορείτικου χώρου. Υπάρχουν ενδείξεις για ανάγκη προσοχής σε ορισμένες μεταβολές στην Αθωνική Χερσόνησο¹¹, γεγονός που αναδεικνύει και τη σημασία του θέματος στο πλαίσιο της Μελέτης. Απαιτείται επομένως μια αξιόπιστη καταγραφή χωροθέτησης και οριοθέτησης.

Η Αθωνική Χερσόνησος έχει μία ιδιαίτερη κατάσταση όσον αφορά στην οριοθέτηση της γης. Αυτή είναι κυρίαρχα εθιμική και διοικητική, ενώ περιστασιακά είναι και συστηματικά χαρτογραφημένη και υλοποιημένη επί του εδάφους, κυρίως με πρωτοβουλίες των κατ'ιδίαν Μονών. Απομένει επομένως η γενίκευση της συστηματοποίησης, ίσως με

¹¹ Κυρίως με την αύξηση των θαμνότοπων σε βάρος των δασών πλατύφυλλων.

κεντρική πρωτοβουλία, κάτι στο οποίο θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά και αυτή η Μελέτη.

Η πρώτη σύγχρονη καταγραφή Μυλωνά¹² ήταν διαδικαστικού χαρακτήρα. Περιλαμβάνει τα όρια των μονών σύμφωνα με τα φυσικά χαρακτηριστικά του εδάφους αποκλίνοντας σημαντικά από τα πραγματικά όρια.

Οι διαχειριστικές μελέτες των δασοκτημάτων αργότερα, απαίτησαν έμμεσα τη χαρτογράφηση των ορίων μεμονωμένων μονών (όπου και όταν γίνονται), αλλά χωρίς να καταλήξουν σε μια επίσημη συνολική καταγραφή των ορίων των μονών. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της 'ευρύτερης περιοχής των Καρυών', με πυκνό παραδοσιακό κτηματολογικό καθεστώς, η χαρτογράφησης της και η καταγραφή της αποτελεί αντικείμενο μεμονωμένων ερευνητικών εργασιών και απομένει πολλή εργασία περαιτέρω.

Εφόσον το επιθυμούν και συναινούν οι κυρίαρχες Ιερές Μονές, η συστηματική καταγραφή των γεωγραφικών ορίων, παρά τις όποιες δυσκολίες παρουσιάζει, μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο στοιχείο για τη διαχείριση του χώρου και να συμπεριληφθεί στις προτάσεις της Μελέτης.

2.2.1 Φυσικό περιβάλλον

Ως αποτέλεσμα της ιδιαίτερης ορεινής της μορφολογίας και του πολύ χαμηλού βαθμού ανθρωπογενούς επίδρασης, η Αθωνική Χερσόνησος χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία δασών και δασικών εκτάσεων¹³, δημιουργώντας ένα πλέγμα ζωνών δασικής βλάστησης που διαφοροποιούνται ανάλογα με το υψόμετρο, τη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο και τις κλιματικές συνθήκες. Δεν υπάρχουν βοσκότοποι επειδή στην περιοχή δεν εφαρμόζεται κτηνοτροφία λόγω παράδοσης και απαγορεύεται η είσοδος κοπαδιών, αν και υπάρχουν ανωδασικοί, λειβαδικοί τύποι βλάστησης στην κορυφή του Άθωνα. Οι εκτάσεις με νερό είναι ελάχιστες και περιλαμβάνουν κυρίως υδάτινα φράγματα. Υπάρχουν τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους καθώς και πλήθος φυσικών και δασικών σχηματισμών, με ιδιαίτερο οικολογικό και παραγωγικό ενδιαφέρον, που παραμένουν επί αιώνες αναλλοίωτα.

Ως απόρροια των παραπάνω, η περιοχή της Χερσονήσου του Άθω διαθέτει πλούσια βιοποικιλότητα, περιλαμβάνοντας σημαντικό αριθμό ειδών χλωρίδας που προστατεύονται από την Ελληνική νομοθεσία και διεθνείς συμβάσεις. Σύμφωνα με τους Μπαμπάλη κ. συν. (1998), στη χερσόνησο του Αγίου Όρους έχουν βρεθεί 1453 είδη και υποείδη Πτεριδοφύτων και Σπερματοφύτων. Από αυτά τα είδη και υποείδη ένα σημαντικό ποσοστό είναι ενδημικά της χερσονήσου του Άθωνα, της Ελλάδας, των Βαλκανίων, αλλά και ευρύτερων περιοχών. Συγκεκριμένα, στη χερσόνησο του Άθωνα εμφανίζονται 14 τοπικά ενδημικά, 43 Ελληνικά ενδημικά και 70 βαλκανικά ενδημικά. Σύμφωνα με τους Ταν & Ιατρού (2001) το όρος του Άθωνα αποτελεί ένα από τα θερμά σημεία ποικιλότητας τοπικών ενδημικών ειδών στη Βόρεια Ελλάδα. Επιπλέον, στη χερσόνησο του Άθωνα εμφανίζονται πλήθος τύπων οικοτόπων Κοινοτικού ενδιαφέροντος (Προσάρτημα Ι της Οδηγίας 92/43/ΕΕΚ), ανάμεσα στους οποίους περιλαμβάνονται τα δάση *Quercus frainetto* (πλατυφύλλου δρυός) και *Quercus ilex* (αριάς)¹⁴ που συγκαταλέ-

¹² Μυλωνάς, Π. (1968), Μελέτη αξιοποίησεως των πολιτιστικών και οικιστικών στοιχείων του Άθωνος, Υπουργείου Συντονισμού, Αθήνα.

¹³ Που καλύπτουν το 93% της περιοχής του Αγίου Όρους.

¹⁴ Τα δάση *Quercus ilex* στο Όρος Άθω εμφανίζονται στην καλύτερη κατάσταση διατήρησης για αυτού του είδους το οικολογικό σύστημα στην Ελλάδα.

γονται στο Προσάρτημα Ι της Οδηγίας 92/43/ΕΕΚ, ενώ σποραδικά εμφανίζεται σε ομάδες και λόχμες ο οικοτόπος προτεραιότητας της μαύρης πεύκης (*Pinus nigra pal-lasiana*) 9536*. Σε γενικές γραμμές τα είδη χλωρίδας της περιοχής φαίνεται να μην αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες απειλές, δεδομένου ότι πολλά εξ αυτών φύονται σε δυσπρόσιτες θέσεις στον Άθωνα.

Κατά τη διαδικασία χαρτογράφησης των τύπων οικοτόπων περιοχών Natura 2000 στην Ελλάδα, το Άγιον Όρος δεν είχε συμπεριληφθεί στις περιοχές χαρτογράφησης. Είναι επιτακτική η ανάγκη υλοποίησης της χαρτογράφησης των τύπων οικοτόπων στην περιοχή Natura 2000 με κωδική ονομασία GR1270003 «Χερσονήσος του Άθω», γιατί αφενός αυτό θα βοηθήσει την ορθολογική και αειφορική διαχείριση των δασών της Χερσονήσου και αφετέρου με τη συγκεκριμένη δράση θα ολοκληρωθεί το έργο της χαρτογράφησης τύπων οικοτόπων περιοχών Natura 2000 στον Ελλαδικό χώρο. Φορέας χρηματοδότησης του συγκεκριμένου έργου θα μπορούσε να είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής.

Από την άλλη μεριά, η πανίδα της περιοχής είναι ανεπαρκώς μελετημένη, γεγονός που καθιστά τη συστηματική της έρευνα ένα από τα ζητούμενα της μελέτης. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στην Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) του 2006 (προερχόμενα από παλαιότερες καταγραφές και επιτόπια έρευνα):

- η ορνιθοπανίδα της Χερσονήσου περιλαμβάνει 173 είδη, εκ των οποίων το 60% φωλιάζουν στην περιοχή, 29 ανήκουν στα απειλούμενα είδη του «Κόκκινου Βιβλίου» και 2 θεωρούνται παγκοσμίως απειλούμενα,
- η άγρια πανίδα (θηλαστικά) χαρακτηρίζεται από την παρουσία σπανίων και απειλούμενων ειδών (ζαρκάδι, αγριόχοιρος, τσακάλι, αρπακτικά, θαλάσσια θηλαστικά κ.ά.), που εκτιμώνται σε 41 διαφορετικά είδη, άνω του 50% των οποίων περιλαμβάνονται στο «Κόκκινο Βιβλίο» των απειλούμενων ειδών της ελληνικής πανίδας.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η ΕΠΜ για την προστασία του Αγίου Όρους που εκπονήθηκε το 2006 παρέχει διεξοδική καταγραφή και προτάσεις διαχείρισης των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος της χερσονήσου, αποτελώντας χρήσιμη εισροή για τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της περιοχής.

Επίσης χρήσιμο είναι να ληφθεί υπόψη η απογραφή του 1997 της βλάστησης, της χλωρίδας, της μυκητοχλωρίδας, της πανίδας (συμπεριλαμβανομένης της ορνιθοπανίδας) με την ευκαιρία της Έκθεσης των Θησαυρών του Αγίου Όρους στη Θεσσαλονίκη, που δημοσιεύθηκε το 1998 σε έξι τόμους.

Στο πλαίσιο της Μελέτης μπορεί να γίνει αξιολόγηση του παραγωγικού δυναμικού των δασών και να δοθούν οι άξονες προστασίας και διατήρησης μέσα από ένα πλαίσιο γενικών και ειδικών μέτρων διαχείρισης, όπως ειδικότερα αναφέρεται παρακάτω στο κεφάλαιο 2.4.

2.2.2 Καλλιέργειες

Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αποτελούν μικρό ποσοστό –περίπου 4%– της συνολικής έκτασης του Αγίου Όρους. Κυριαρχεί η καλλιέργεια της ελιάς και του αμπελιού ενώ σε μικρό ποσοστό υπάρχουν λαχανόκηποι γύρω από Μονές και Σκήτες. Οι αγροί εντοπίζονται κυρίως κοντά στις Ιερές Μονές και Σκήτες και αποσκοπούν στην κάλυψη των τοπικών διατροφικών αναγκών. Σημαντικό πάντως ποσοστό καλλιεργειών έχει εγκαταλειφθεί με αποτέλεσμα να αντικαθίσταται σταδιακά από την αυτοφυή βλάστηση. Στα πλαίσια της Μελέτης θα πρέπει να προωθηθεί η εφαρμογή γεωργικών πρακτικών

φιλικών προς το περιβάλλον, κυρίως μέσω της μείωσης της χρήσης φυτοφαρμάκων και της σπατάλης νερού.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η διαφύλαξη και χρήση των τοπικών ποικιλιών και των αντίστοιχων σπόρων.

2.2.3 Κτιριακές εγκαταστάσεις και περιβάλλον χώρος

Το δομημένο περιβάλλον του Αγίου Όρους περιλαμβάνει τα συγκροτήματα των 20 Ιερών Μονών¹⁵, και μεγάλο αριθμό από σκήτες, κελιά, καλύβες, ησυχαστήρια και καθίσματα. Στη διάρκεια των αιώνων η αδιάλειπτη παρουσία του ανθρώπινου παράγοντα συνετέλεσε ώστε τα συγκροτήματα αυτά να υποστούν τροποποιήσεις καθώς κάθε εποχή αντικαθιστούσε παλαιότερα κτίρια ή προσέθετε νέα. Το αποτέλεσμα είναι ότι σήμερα το κάθε μοναστήρι αποτελεί ένα οικοδομικό συγκρότημα με τεράστιο μορφολογικό πλούτο όπου συνυπάρχουν ετερογενή στοιχεία που όμως συγκροτούν ένα αρμονικό σύνολο. Τα κτίρια δεν καταλαμβάνουν σημαντικές εκτάσεις και σπανίως γίνεται ανοικοδόμηση νέων, καθώς οι περισσότερες εργασίες αφορούν στη συντήρηση και ανακαίνιση των υφιστάμενων κτιρίων των Ιερών Μονών¹⁶.

Το αδιαμφισβήτητο χαρακτηριστικό της αθωνικής αρχιτεκτονικής είναι η προσαρμογή στα δεδομένα του τόπου. Το παραδοσιακό, υψηλής αρχιτεκτονικής αξίας, οικιστικό περιβάλλον των κτιριακών συγκροτημάτων των 20 Ιερών Μονών και των εξαρτημάτων τους, πέραν της καθαυτό μνημειακής του αξίας, διακρίνεται από την αρμονική του ένταξη στο ευρύτερο φυσικό, θαμνώδες ή δασικό τοπίο, το οποίο λόγω του τρόπου ζωής της μοναστικής κοινότητας έχει παραμείνει σχεδόν αναλλοίωτο στο πέρασμα του χρόνου. Για το λόγο αυτό πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος (διάνοιξη δρόμων, κυκλοφορία οχημάτων κλπ.), στην αποκατάσταση των μνημείων, όπως και στη διαχείριση του αυξανόμενου αριθμού των επισκεπτών-προσκυνητών ή ακόμη και στη χρήση των νέων τεχνολογιών εν γένει ώστε να μην επηρεαστεί η μορφή και ο ρυθμός ζωής της μοναστικής κοινότητας από τη σύγχρονη κοινωνική ζωή. Επομένως, ο σεβασμός στην κλίμακα και το χαρακτήρα του τοπίου, στην αρχιτεκτονική και μορφολογική παράδοση της αθωνικής χερσονήσου και στη σοφή χρήση των υλικών θα πρέπει να αποτελέσουν τις κύριες αρχές σχεδιασμού κάθε νέας κτιριακής εγκατάστασης, περιλαμβανομένων των εγκαταστάσεων τεχνικών υποδομών και της τοποθέτησης διατάξεων παραγωγής ενέργειας. Ήδη άλλωστε κατά τον ΚΧΑΟ κάθε ανέγερση νέου κτιρίου προϋποθέτει σύμφωνη γνώμη της κυρίαρχης Ιεράς Μονής και έγκριση της Ιεράς Κοινότητας, που εξετάζει λεπτομερώς τις προτάσεις με αυτοψίες και έλεγχο της προμελέτης, ενώ απαιτείται και οριστική μελέτη, που λαμβάνει έγκριση από το ΚεΔΑΚ.

Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται στην επανάχρηση του υφιστάμενου οικοδομικού πλούτου, ώστε να αποφεύγεται, όταν είναι δυνατό, η κατασκευή νέων κτισμάτων, αλλά και στην ιστορική μελέτη και τεκμηρίωση όλων των επεμβάσεων σε παλαιότερα κτίρια.

Στο πλαίσιο της Μελέτης θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα συστηματικής απογραφής όλου του οικοδομικού πλούτου της Αθωνικής Χερσονήσου, μέσω συγχρόνων συστημάτων, αξιοποιώντας και όλες τις σημαντικές –αλλά συνήθως αποσπασματικές–

¹⁵ Βλ. Προσάρτημα 1.

¹⁶ Τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχουν υλοποιηθεί στον τομέα της διαφύλαξης, αποκατάστασης και συντήρησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και των υποδομών του Όρους, έργα που ξεπερνούν τα 150 εκ. ευρώ.

προσπάθειες που έχουν γίνει στον τομέα αυτόν από διακεκριμένους αρχιτέκτονες¹⁷ και αρχαιολόγους. Οι σχολές αρχιτεκτονικής θα μπορούσαν να συμβάλουν καθοριστικά στο δύσκολο αυτό έργο.

2.2.4 Εγκαταστάσεις υποδομών (βιοτεχνικές μονάδες, δεξαμενές, εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας, λιμενικές εξυπηρετήσεις κ.ά.).

Η καταγραφή των υφιστάμενων εγκαταστάσεων τεχνικών υποδομών αποτελεί σημαντικό στοιχείο της ανάλυσης της Μελέτης, καθώς επηρεάζει άμεσα τη χωρική κατανομή των μετακινήσεων στο εσωτερικό της Χερσονήσου. Η σχετική διερεύνηση θα καταδείξει ανάγκες βελτίωσης μεταφορικών και άλλων υποδομών, χωροθέτησης νέων εγκαταστάσεων αλλά και απομάκρυνσης οχλουσών ή μη λειτουργικών εγκαταστάσεων.

2.2.5 Λοιπές δραστηριότητες

Λατομικές δραστηριότητες και μεταποιητικές εγκαταστάσεις (δασικών και αγροτικών προϊόντων)

Στο πλαίσιο της μελέτης θα γίνει προσπάθεια καταγραφής των χώρων λατόμησης (πλακαριά) πέτρας στην περιοχή της Χερσονήσου, καθώς και προσπάθεια χωροθέτησης των λατομικών περιοχών (περιοχές συλλογής επιτόπου λίθου και πετρών).

Επιπλέον θα γίνει περιγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση των μεταποιητικών εγκαταστάσεων (π.χ., πριστηρίων, ελαιοτριβείων, εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου και εμφιαλωτηρίων κ.ά.).

2.3 Σύστημα μεταφορών και επικοινωνιών

Από πλευράς πρόσβασης η Αθωνική Χερσόνησος λογίζεται νήσος, προς διασφάλιση του ησυχαστικού και πνευματικού χαρακτήρα της. Η προσέγγιση γίνεται μόνο ακτοπλοϊκώς με πρωινά δρομολόγια από την Ουρανούπολη, που εξυπηρετούν τη Δυτική πλευρά της Χερσονήσου, και από την Ιερισσό, εξυπηρετώντας την Ανατολική πλευρά. Τα περισσότερα μοναστήρια διαθέτουν προβλήτα-λιμάνι για την αποβίβαση των επισκεπτών και τη διακίνηση αγαθών. Λόγω της εφαρμογής ειδικού καθεστώτος εισόδου, που καθορίζει το μέγιστο ημερήσιο αριθμό επισκεπτών σε 120 άτομα, η καθημερινή κίνηση προς και από το Όρος περιορίζεται σε 200-300 ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων διαφόρων συνεργατών και εργαζομένων στις μονές. Παρά τα παραπάνω μέτρα όμως υπάρχουν περίοδοι που λόγω εορτών, πανηγύρεων και ειδικών προσκυνημάτων ο αριθμός των εισερχομένων πολλαπλασιάζεται.

Στο πλαίσιο της Μελέτης χρειάζεται να καταγραφεί η διακίνηση προσώπων και, κυρίως, αγαθών προς και από το Άγιο Όρος, αλλά και εντός της χερσονήσου, ώστε να προσδιοριστεί το ισχύον σήμερα επίπεδο εξυπηρέτησης των μετακινήσεων. Η ολοκληρωμένη απεικόνιση και στη συνέχεια αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης του συστήματος μεταφορών στοχεύει να εντοπίσει τα κρίσιμα ζητήματα / προβλήματα, καθώς και τις διαφαινόμενες εξελικτικές τάσεις, που θα οδηγήσουν στην πρόβλεψη των μελλοντικών μεταφορικών αναγκών και στην επιλογή προτάσεων για τη βελτίωση των υποδομών – λιμενικών αλλά και οδικών.

¹⁷ Για παράδειγμα, οι αποτυπώσεις των Ι. Μονών που συνέταξε ο καθηγητής Παύλος Μυλωνάς φυλάσσονται στο αρχείο αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Μουσείου Μπενάκη στην Αθήνα.

Η μελέτη του παραδοσιακού συγκοινωνιακού δικτύου μπορεί να αποτελέσει οδηγό και βοηθό στο συγκοινωνιακό σχεδιασμό. Επιπρόσθετα η συντήρηση και ανάδειξή του μπορεί να συμβάλει επικουρικά αλλά και ως εναλλακτική προοπτική για την εξυπηρέτηση των μετακινήσεων. Στο σημείο αυτό θα αξιοποιηθούν οι υφιστάμενες καταγραφές των παραδοσιακών μονοπατιών, αλλά και οι αντίστοιχες των γεφυριών.

Η αντιμετώπιση / επίλυση των σημερινών προβλημάτων και η αποτελεσματικότερη ανταπόκριση και κάλυψη των μελλοντικών μεταφορικών αναγκών της περιοχής, όπως αυτές θα οριοθετηθούν στο πλαίσιο της ευρύτερης μελέτης, θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στο μοναστικό βίο, στο τοπίο και το περιβάλλον της Χερσονήσου, αλλά και στην εξυπηρέτηση του σχεδίου πυροπροστασίας (βλ. και ενότητα 2.9.1).

Στην όλη μελέτη είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι ειδικοί όροι που θεσμοθετήθηκαν για την πρόσβαση και μετακίνηση στο Άγιον Όρος με τις Κανονιστικές Διατάξεις για την είσοδο οχημάτων, τη διάνοιξη δασοδρόμων, την προσέγγιση από τη θάλασσα και τον αέρα κ.ά.

2.3.1 Εκτίμηση αναγκών μετακίνησης (επιβατών και φορτίων)

Στο πλαίσιο της ευρύτερης μελέτης θα προσδιορισθούν οι κατανομές των δραστηριοτήτων και των χρήσεων γης, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στον προσδιορισμό των μελλοντικών αναγκών για μετακίνηση προσώπων και φορτίων. Σε συσχέτιση με τα σημερινά δεδομένα και τις υφιστάμενες κανονιστικές διατάξεις θα προσδιορισθούν οι αναγκαίες διορθωτικές παρεμβάσεις / συμπληρώσεις στο σημερινό σύστημα μεταφορών.

2.3.2 Θαλάσσιες μεταφορές

Η Ιερά Κοινότητα από μακρόν μελετά και αξιολογεί το ζήτημα των θαλασσίων μεταφορών. Η εμπειρία αυτή μπορεί να αποτελέσει τη βάση και τον κύριο άξονα για να αναλυθεί το σύστημα των θαλάσσιων πυλών της Αθωνικής Χερσονήσου, τόσο ως προς την επάρκειά του, όσο και ως προς τις ανάγκες συμπλήρωσης, αλλά και συντήρησης των λιμενικών υποδομών. Μετά από αξιολόγηση των συμπερασμάτων που έχουν προκύψει από προηγηθείσες εκτεταμένες συζητήσεις επί του θέματος, θα διερευνηθεί το καθεστώς λειτουργίας των μεταφορικών φορέων που εξυπηρετούν το Άγιον Όρος από τη σκοπιά του βαθμού αποτελεσματικότητας και των προϋποθέσεων βιωσιμότητας της λειτουργίας τους. Σκοπός της διερεύνησης αυτής είναι η σε βάθος χρόνου διασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών εξυπηρέτησης των δια θαλάσσης μεταφορικών ροών, που κατά κύριο λόγο συνάδουν με τη δομή και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της Χερσονήσου, συνιστώντας το πλέον πρόσφορο υποσύστημα μεταφορών για την εξυπηρέτηση των αναγκών της μοναστικής κοινότητας με ταυτόχρονη διασφάλιση του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου.

Θα ληφθεί βέβαια υπόψη η μεγάλη συζήτηση που διεξάγεται ήδη από ετών στην Ιερά Κοινότητα, στο πλαίσιο της ανάγκης λήψεως αποφάσεων για τη διαχείριση των συγκοινωνιακών μέσων και της οποίας τα πορίσματα καλύπτουν σχεδόν όλο το φάσμα του θέματος και θα καθορίσουν τα δεδομένα στο χώρο για τις επόμενες δεκαετίες.

2.3.3 Χερσαίες μετακινήσεις

Χερσαίες μεταφορές νοούνται μόνο για ενδοαγορευτική σύνδεση. Η σύνδεση με περιοχές εκτός Αγίου Όρους (τον «κόσμο») αποκλείεται για θεσμικούς λόγους.

Ο προσδιορισμός των χερσαίων μεταφορικών ροών, προσώπων και φορτίων, που πραγματοποιούνται σήμερα στο Άγιον Όρος θα οδηγήσει στην εκτίμηση του βαθμού ανταπόκρισης της υφιστάμενης οδικής υποδομής και στον εντοπισμό των προβληματικών τμημάτων ή και των ελλειπόντων συνδέσμων του υφιστάμενου οδικού δικτύου.

Επί μέρους προβλήματα προς αντιμετώπιση αποτελούν η κακή κατάσταση του οδοστρώματος σε όλα σχεδόν τα τμήματα του οδικού δικτύου, με προβλήματα λάσπης το χειμώνα και σκόνης το καλοκαίρι, καθώς και η σοβαρή διάβρωση κατά τις έντονες βροχοπτώσεις.

Ο τελικός προσδιορισμός των βελτιωτικών παρεμβάσεων και συμπληρώσεων στην υφιστάμενη οδική υποδομή θα προκύψει στα πλαίσια της ευρύτερης μελέτης, με ταυτόχρονη συνεκτίμηση των αρχών και στόχων που ήδη αναφέρθηκαν, αλλά και των αναγκών σε υποδομές που προκύπτουν στο πλαίσιο προστασίας της Αθωνικής Πολιτείας από φυσικές καταστροφές (πυρκαγιές, σεισμούς, κατολισθήσεις, πλημμύρες κλπ). Βασική επιδίωξη, σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να αποτελέσει η βέλτιστη χρήση του υφιστάμενου δικτύου και η αποφυγή διάνοιξης νέων οδικών τμημάτων. Η υφιστάμενη επί μέρους καταγραφή και ιεράρχηση του δασικού οδικού δικτύου, που έχει πραγματοποιηθεί με κατά καιρούς πρωτοβουλίες από την πλευρά της Αθωνικής Πολιτείας θα αποτελέσει σημαντικότερη εισροή στην μελέτη.

Ως προς τα χερσαία μεταφορικά μέσα για τη εξυπηρέτηση των μεταφορικών αναγκών της Αθωνικής χερσονήσου θα διερευνηθούν όλες οι πρόσφορες επιλογές για την ανανέωση / συμπλήρωση του στόλου των οχημάτων.

2.3.4 Προσέγγιση από αέρος

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας και η παγκόσμια εμβέλεια της Αθωνικής Πολιτείας επιβάλλουν την ανάγκη διασφάλισης των προϋποθέσεων αποτελεσματικής πρόσβασης του Αγίου Όρους από αέρος, ιδιαίτερα στην περίπτωση των επισκέψεων υψηλών προσώπων που είναι αρκετά συχνές. Η από αέρος πρόσβαση θα πρέπει να διερευνηθεί, στο πλαίσιο της Υφιστάμενης Κανονιστικής Διάταξης περί απαγόρευσης της από αέρος πρόσβασης και των εξυπηρετήσεων της στην κατεύθυνση της ελαχιστοποίησης των απαιτούμενων υποδομών και ταυτόχρονα μεγιστοποίησης του βαθμού εξυπηρέτησης με αυτές της συγκεκριμένης κατηγορίας μετακινήσεων.

2.3.5 Επικοινωνίες

Θα πρέπει να μελετηθούν οι νέες μορφές δικτυώσεων της πληροφορίας –ψηφιακής και αναλογικής (συμβουλευτική, εκδοτικό έργο, διαδικτυακή προβολή των Μονών και της Ιεράς Επιστολής κ.ά.). Υπάρχει προβληματισμός για το αν θα πρέπει να αξιολογηθεί η εφικτότητα διεξαγωγής (συστηματικής ή μερικής) πράξεων ψηφιακής επικοινωνίας του Αγίου Όρους με τις διεθνείς, κρατικές υπηρεσίες και οργανισμούς έως και τον απλό συναλλασσόμενο πολίτη επισκέπτη και προσκυνητή, μέσω του διαδικτύου. Ανεξάρτητα από αυτό πάντως, μπορεί να αξιολογηθεί και η λειτουργικότητα των διαφόρων υπηρεσιών διαδικτυακής πρόσβασης που επιχειρούνται να προσφερθούν από αντίστοιχες εταιρείες στο Άγιον Όρος.

2.4 Δασική διαχείριση

Στόχο πρέπει να αποτελέσει η προώθηση της αειφόρου διαχείρισης των δασών, σε συνδυασμό με τη βελτιστοποίηση των μεθόδων διαχείρισης, καθώς και η εξέταση των δυνατοτήτων διεθνούς διαπίστευσης και η εκτίμηση του σχετικού κόστους - ωφέλειας, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την προστασία της βιολογικής ποικιλότητας, όσον και των παραδοσιακών μορφών δασικής εκμετάλλευσης και των πολιτιστικών αξιών που εμπεριέχουν.

Τα βασικότερα προβλήματα στη διαχείριση των δασών του Αγίου Όρους προκύπτουν από τη μετατροπή της σπερμοφυούς μορφής όλων των δασών αειφύλλων και φυλλοβόλων πλατυφύλλων σε πρεμνοφυή και από τον μικρό σχετικά περίτροπο χρόνο των πρεμνοφυών δασών της καστανιάς. Θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια βαθμιαίας ανόρθωσης των πρεμνοφυών δασών των αειφύλλων πλατυφύλλων και δρυοδασών σε υψηλά δάση με τη μέθοδο της καλλιέργειας (αναγωγικές αραιώσεις) και επιμήκυνση του περιτρόπου χρόνου της καστανιάς σε περισσότερα από 20 έτη που είναι συνήθως σήμερα.

Πιο συγκεκριμένα, στη Μελέτη μπορούν να εξεταστούν τα ακόλουθα:

- Εξέλιξη της δασικής δομής και κάλυψης,
- Αξιολόγηση και μέτρα διαχείρισης και προστασίας των φυσικών οικοσυστημάτων και της βιολογικής ποικιλότητας του Όρους.
- Διαφύλαξη και ανάδειξη του αγροδασικού τοπίου (σύμφωνα και με την Ευρωπαϊκή Συνθήκη για το Τοπίο).
- Περιγραφή, αξιολόγηση και οργάνωση των τεχνικών υποδομών για την επαρκή κάλυψη των αναγκών μοναχών, επισκεπτών και εργαζομένων καθώς και για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Εφαρμογή των αρχών της αειφορίας, ιδιαίτερα μάλιστα σε όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες και κυρίως στις δασικές εκμεταλλεύσεις.
- Οργάνωση, λειτουργία και προβλήματα των υφιστάμενων δασικών εκμεταλλεύσεων, συμπεριλαμβανομένης της εξέτασης εγκαθίδρυσης συστήματος πιστοποίησης της δασικής παραγωγής με στόχο αφενός την αειφόρο δασική διαχείριση και αφετέρου την αύξηση του οικονομικού οφέλους από τη δασική εκμετάλλευση.
- Οργάνωση και εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων κατεργασίας ξύλου. Ορθολογική και πλήρης αξιοποίηση των δασικών προϊόντων.
- Ανάλυση και διαχείριση του πρωτογενούς τομέα παραγωγής.
- Διαχείριση και προστασία των υδάτινων και των εδαφικών πόρων.

2.5 Διατήρηση βιοποικιλότητας

Η μελέτη θα πρέπει να περιλάβει ένα συνεκτικό πλαίσιο προτάσεων για τη διατήρηση της σημαντικής βιοποικιλότητας του Όρους (σπάνιων, απειλούμενων και ενδημικών ειδών και οικοσυστημάτων). Η ΕΠΜ του 2006 θα αποτελέσει κύρια εισροή για τη διατύπωση των σχετικών προτάσεων. Σε αυτές πρέπει να περιλαμβάνεται ο σχεδιασμός προτάσεως προγράμματος παρακολούθησης της κατάστασης διατήρησης των οικοτόπων –περιλαμβανομένων και των απειλούμενων ειδών πανίδας και χλωρίδας– σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΕΚ, ώστε να προσαρμόζεται η διαχείριση στο στόχο διατήρησης της βιοποικιλότητας.

2.6 Πολιτιστικά τοπία

Η αρμονική συνύπαρξη του δομημένου περιβάλλοντος –με τη μοναδική αθωνική αρχιτεκτονική– με το εντυπωσιακό και ποικιλόμορφο φυσικό ανάγλυφο, η περιορισμένη ανθρωπίνη επέμβαση και η ιδιαίτερη πνευματικότητα του τόπου, καθιστούν τη Χερσόνησο του Άθωνα ένα από τα πλέον ξεχωριστά και σημαντικά πολιτιστικά τοπία του Ελλαδικού και του Ευρωπαϊκού χώρου. Η προστασία του Όρους ως πολιτιστικού τοπίου, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της UNESCO και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο (Σύμβασης της Φλωρεντίας)¹⁸, περιλαμβανομένων και προτάσεων αποκατάστασης σε σημεία υποβάθμισης του χώρου, θα αποτελέσει κύριο άξονα της Μελέτης.

Στο πλαίσιο αυτό είναι χρήσιμο να συνοψισθεί η υφισταμένη εκτενής γνώση για την πολιτιστική κληρονομιά του Αγίου Όρους, δηλαδή τα ακίνητα (αρχιτεκτονήματα) και τα κινητά (κειμήλια) μνημεία και να αναδειχθεί η αναγκαιότητα ολοκληρωμένου σχεδίου αποκατάστασής τους.

2.7 Δίκτυα τεχνικών υποδομών (ύδρευση, αποχέτευση, διαχείριση απορριμμάτων)

Η κανονική και επαρκής τροφοδότηση των Ιερών Μονών με ποιοτικό νερό, η αποχέτευση και διάθεση των λυμάτων με βάση σύγχρονες μεθόδους υγιεινής και περιβαλλοντικής προστασίας, καθώς και η ολοκληρωμένη συλλογή και διαχείριση των απορριμμάτων, χρήζουν δέουσας προσοχής στα πλαίσια της Μελέτης. Κατ' αρχάς θα πρέπει να προσδιοριστούν με ακρίβεια οι υφιστάμενες ανάγκες –που δεν είναι σήμερα επαρκώς καταγεγραμμένες– και να εκτιμηθεί η εξέλιξή τους στο μέλλον, ως βάση για να προταθούν αντίστοιχες λύσεις στο πλαίσιο της αειφορικής διαχείρισης του Όρους. Στο πλαίσιο αυτό θα αξιοποιηθούν και θα αναζητηθεί τρόπος υλοποίησης για ήδη υφιστάμενα διαχειριστικές σχέδια και μελέτες.

2.7.1 Υδρευση

Η ύδρευση γίνεται στις περισσότερες των περιπτώσεων από πηγές και πηγάδια της περιοχής. Το νερό της περιοχής είναι καλής ποιότητας και όλες οι Μονές έχουν σε σχετικά κοντινές αποστάσεις πλούσιες πηγές από τις οποίες και υδροδοτούνται. Στο πλαίσιο της μελέτης θα προσδιορισθεί το διαθέσιμο υδάτινο δυναμικό και θα διατυπωθούν προτάσεις για τη βέλτιστη διαχείρισή του.

Επιπροσθέτως, η καταγραφή του υπάρχοντος δικτύου υδροδότησης, το οποίο στηρίζει τη λειτουργία και τη συνέχειά του στην προφορική παράδοση, αλλά και η καταγραφή των παραδοσιακών μεθόδων υδρομάστευσης σε χρήση, αποτελεί αναγκαιότητα και συγχρόνως στοιχείο του αθωνικού πολιτιστικού αποθέματος.

2.7.2 Υγρά απόβλητα

Περισσότερη βαρύτητα χρειάζεται να δοθεί στη διαχείριση των υγρών αποβλήτων, προκειμένου να μη καταλήγουν στους χειμάρρους και τα ρέματα της περιοχής, επιβαρύνοντας την ποιότητα των υδάτινων αποδεκτών και τελικά την θάλασσα της περιοχής. Ο μικρός όγκος των αποβλήτων και η μεγάλη έκταση στην οποία λαμβάνει χώρα η επιβάρυνση επιτρέπει στις λειτουργίες αυτορρύθμισης των τοπικών οικοσυστημάτων τη φυσική αντιμετώπιση της ρύπανσης, εντούτοις σε κάποιες περιπτώσεις πιθανόν να

¹⁸ Βλέπε Ν. 3827/2010, ΦΕΚ Α30, 25 Φεβρουαρίου.

παρατηρείται και κορεσμός της φέρουσας ικανότητας αυτοκαθαρισμού και θα πρέπει σαφώς να προωθηθεί η δημιουργία σύγχρονων συστημάτων. Η σχετική συζήτηση άλλωστε έχει ήδη λάβει αρκετή έκταση στο πλαίσιο των προτάσεων της Ιεράς Κοινότητας προς ένταξη στο ΕΠΠΕΡΑΑ.

Θα πρέπει επίσης να εξεταστεί η δυνατότητα μικρών εγκαταστάσεων σε μονές ή σκήτες, φροντίζοντας για την ορθή διαχείριση των αποβλήτων και παράγοντας νερό για άρδευση ή άλλες χρήσεις, καθώς και η δυνατότητα ανακύκλωσης χρησιμοποιημένου νερού.

2.7.3 Στερεά απόβλητα

Αντίστοιχα πρέπει να αντιμετωπισθεί και η διαχείριση των στερεών αποβλήτων. Η Ιερά Κοινότητα έχει ήδη εκπονήσει ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης, που έχει εγκριθεί από το ΚεΔΑΚ και έχει ενταχθεί στον περιφερειακό σχεδιασμό Κεντρικής Μακεδονίας. Μετά από σχετικό διαγωνισμό έχει ανατεθεί και εκπονηθεί και εγκριθεί η αντίστοιχη μελέτη, που αναμένει την ένταξη του έργου στο ΕΠΠΕΡΑΑ.

2.8 Παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας

Το Άγιον Όρος δεν είναι συνδεδεμένο με τα δίκτυα της ΔΕΗ για λόγους που ανάγοντα ευθέως στο ειδικό του καθεστώς και τον ησυχαστικό και πνευματικό χαρακτήρα και κυρίως τη μη διάνοιξη δρόμων.

Έτσι οι Ιερές Μονές του Αγίου Όρους στερούνται γενικά του ηλεκτρικού ρεύματος, τόσο για το φωτισμό των διάφορων χώρων και τη λειτουργία οικιακών συσκευών, όσο και για την κίνηση μηχανημάτων πρώτης ανάγκης, όπως τα ελαιοτριβεία, οι φούρνοι, τα ξυλουργικά μηχανήματα κ.ά. Οι Μονές διαθέτουν ηλεκτρογεννήτριες πετρελαίου, οι οποίες χρησιμοποιούνται για φωτισμό μερικών βασικών χώρων και μόνο για λίγες νυχτερινές ώρες ή χρησιμοποιούνται σε ειδικές και μόνο περιπτώσεις (εορτές) για το φωτισμό κοινόχρηστων χώρων. Μικρό μέρος των καταναλώσεων καλύπτεται πλέον, με πρόσφατες εγκαταστάσεις, και από ΑΠΕ.

Ειδικό τμήμα της Μελέτης θα αφιερωθεί στη διερεύνηση και υλοποίηση λύσεων για τη βελτιστοποίηση των συστημάτων παραγωγής ενέργειας στην περιοχή του Αγίου Όρους, με βασική μέριμνα τη διατήρηση της φυσικής ομορφιάς του τόπου μέσω αρμονικών προς το περιβάλλον παρεμβάσεων. Σε κάθε περίπτωση, το βέλτιστο σενάριο για την επίτευξη αυτού του σκοπού είναι η εξασφάλιση της κάθε μορφής ενέργειας που καταναλίσκονται στα κτίρια της Χερσονήσου από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ)¹⁹, καθώς και η κατάργηση κάθε συμβατικού συστήματος που χρησιμοποιείται.

Ήδη η Πολιτεία έχει ψηφίσει ειδική διάταξη (άρθρο 12 του νόμου 3851/2010) με την οποία ρυθμίζεται η αδειοδότηση και έγκριση των εγκαταστάσεων ΑΠΕ στο Άγιον Όρος. Στο πλαίσιο αυτό θα αξιοποιηθεί και θα προωθηθεί προς υλοποίηση η ήδη εκπονηθείσα μεγάλη συνολική μελέτη φωτοβολταϊκών εγκαταστάσεων.

¹⁹ Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) είναι οι μη ορυκτές ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, δηλαδή η αιολική, η ηλιακή και η γεωθερμική ενέργεια, η ενέργεια κυμάτων, η παλιρροϊκή ενέργεια, η υδραυλική ενέργεια, τα αέρια τα εκλυόμενα από χώρους υγειονομικής ταφής, από εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού και τα βιοαέρια, όπως ορίζει η Οδηγία 2001/77/ΕΚ.

2.8.1 Παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Η απαιτούμενη ηλεκτρική ενέργεια δύναται να παραχθεί από τοπικές εγκαταστάσεις φωτοβολταϊκών²⁰. Η αξιοποίηση των συστημάτων αυτών στον Ελλαδικό χώρο και κατ'επέκταση στο Άγιο Όρος, έχει αρκετές μελλοντικές εφαρμογές, εφόσον η Ελλάδα εμφανίζει πλούσια και έντονη ηλιοφάνεια σχεδόν όλους τους μήνες του έτους.

Η Ιερά Κοινότητα έχει ήδη εκπονήσει ολοκληρωμένη μελέτη εγκατάστασης φωτοβολταϊκών συστημάτων, που περιμένει την έγκρισή της από το ΚεΔΑΚ.

Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μπορεί επίσης να προκύψει από την αξιοποίηση της δυναμικής και κινητικής ενέργειας των λιμνών και ποταμών, δηλαδή της υδροηλεκτρικής ενέργειας. Τα υδροηλεκτρικά (Υ/Η) έργα χωρίζονται συνήθως σε δύο κατηγορίες: σε Υ/Η σταθμούς και σε μικρής κλίμακας Υ/Η έργα. Το πλεονέκτημα που εμφανίζουν τα μικρά Υ/Η έργα, είναι η συνεχής χρήση του νερού με αποτέλεσμα να μην απαιτείται η αποταμίευση μεγάλων ποσοτήτων νερού και κατασκευή φραγμάτων που ενδεχομένως υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον. Έχει εξεταστεί λοιπόν κατά πόσο το φυσικό περιβάλλον της Χερσονήσου και το διαθέσιμο υδάτινο δυναμικό επιτρέπουν τέτοιου είδους παρεμβάσεις²¹, αλλά το πρόβλημα εξακολουθεί να είναι η έλλειψη πόρων για την προώθηση της εφαρμογής των προτάσεων.

2.8.2 Εξοικονόμηση ενέργειας - Βελτίωση συμβατικών πηγών ενέργειας

Ο κυριότερος στόχος κατά τη μελέτη συστημάτων κλιματισμού των κτιρίων του Αγίου Όρους είναι η πλήρης απεξάρτηση από το πετρέλαιο και γενικότερα από κάθε είδους συμβατική πηγή ενέργειας που χρησιμοποιείται²², με κύριο μέλημα την εξασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης το χειμώνα (σύστημα θέρμανσης) και τη συντήρηση των κειμηλίων –χειρογράφων, τοιχογραφιών, κ.ά.– το καλοκαίρι (σύστημα δροσισμού). Επομένως, κατά τον ανασχεδιασμό των συστημάτων κλιματισμού των κτιρίων της Χερσονήσου, θα επιδιωχθεί η ένταξή τους σε πολύ υψηλή ενεργειακή κλάση, ώστε να συμβάλλουν σημαντικά στην ελάττωση της μόλυνσης του περιβάλλοντος, της κατανάλωσης συμβατικών καυσίμων και φυσικά την κατακόρυφη μείωση των λειτουργικών εξόδων τους.

Στα υφιστάμενα κτίρια της περιοχής μπορούν να γίνουν σημαντικές παρεμβάσεις και μετατροπές, ώστε να τροποποιηθούν τα υπάρχοντα συστήματα. Στις, περιορισμένες, περιπτώσεις νεοαναγειρόμενων κτιρίων, μπορούν να σχεδιαστούν εξολοκλήρου νέα συστήματα κλιματισμού βασισμένα μόνο σε ΑΠΕ.

Επιπλέον, ο ίδιος ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός μπορεί να επιτύχει παθητική θέρμανση και δροσισμό, μέσω του κατάλληλου σχεδιασμού του κτιρίου και της χρήσης κατάλληλων υλικών (λ.χ. σωστή θέση υαλοπινάκων, κατάλληλη μόνωση, σκίαση στα κατάλληλα σημεία, φυσική κυκλοφορία αέρα εντός κτιρίου κ.ά.), ώστε να εμφανίζει τις

²⁰ Τα φωτοβολταϊκά συστήματα είναι συστήματα μετατροπής της ηλιακής ακτινοβολίας σε ηλεκτρική ενέργεια. Κατά συνέπεια το σύστημα το οποίο κάνει χρήση φωτοβολταϊκών μπορεί να καταστεί τελείως αυτόνομο από το ηλεκτρικό δίκτυο, καλύπτοντας τις ηλεκτρικές ανάγκες του εκάστοτε κτιρίου.

²¹ Σύμφωνα με τα πορίσματα της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης του 2006, υπάρχει η δυνατότητα χρήσης της υδατόπτωσης για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από αρκετές Μονές.

²² Αυτός είναι εξάλλου και ο στόχος που έχει τεθεί για όλα τα κτίρια της επικράτειας βάσει της νέας νομοθεσίας περί ενεργητικά αποδοτικών κτιρίων του ΚΕΝΑΚ (Κανονισμού για την Ενεργειακή Απόδοση των Κτιρίων).

ελάχιστες θερμικές απώλειες το χειμώνα και τις ελάχιστες απαιτήσεις ψύξης το καλοκαίρι.

Σε αρκετά κτίρια της Χερσονήσου είναι δυνατό να εγκατασταθεί και γεωθερμικό σύστημα²³, το οποίο μπορεί να εξασφαλίσει τη θέρμανση και ψύξη των χώρων του κτιρίου, καθώς και τα απαιτούμενα ζεστά νερά χρήσης, με μειωμένες απαιτήσεις κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας και επιτυγχάνοντας πλήρη απεξάρτηση από κάθε είδους συμβατικό σύστημα που είναι σήμερα σε χρήση (λ.χ. πετρέλαιο, προπάνιο, συμβατικά κλιματιστικά κ.ά.). Επιπλέον το σύστημα αυτό εμφανίζει φιλική συμπεριφορά προς το περιβάλλον εφόσον μειώνει τους ρύπους στον πρωτογενή τομέα, λόγω μειωμένης ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας (κατά τους θερινούς μήνες), και καταργεί τη χρήση πετρελαίου και κατ' επέκταση τους ρύπους διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) και οξειδίου του αζώτου (NOx) που προέρχονται από την καύση του στην ευρύτερη περιοχή.

2.9 Διαχείριση κινδύνων

Στους στόχους της Μελέτης περιλαμβάνεται η βελτίωση της διαχείρισης των κινδύνων, ιδίως από πυρκαγιές και σεισμούς, καθώς και των ενδεχομένων επιπτώσεων των κλιματολογικών αλλαγών, που ήδη φαίνεται να επιταχύνονται. Λόγω της περιορισμένης εμπειρίας για κάποιες από αυτές τις απειλές, θα απαιτηθεί πιθανώς και η συμμετοχή συμβούλων.

2.9.1 Πυρκαγιές (δασικές και κτιριακές)

Η μεγάλη πυρκαγιά που αποτέφρωσε 22.000 στρέμματα δασικής βλάστησης και απείλησε με ολική καταστροφή Μοναστήρια και Σκήτες το 1990 δημιούργησε σημαντικό προβληματισμό σχετικά με την ανάγκη αντιπυρικής θωράκισης του Όρους, καθιστώντας κύριο μέλημα την εκπόνηση ολοκληρωμένου σχεδίου αντιπυρικής προστασίας με ιδιαίτερη μέριμνα για το συντονισμό των δυνάμεων της Πυροσβεστικής με εκείνες των Μονών. Η ανάγκη αυτή επιβεβαιώθηκε με εμφατικό τρόπο και με την εντελώς πρόσφατη μεγάλη πυρκαγιά στην περιοχή που εκτείνεται προς τα σύνορα του Άθω τον Αύγουστο 2012. Το σχέδιο θα πρέπει να καλύπτει τόσο τα δάση όσο και τα κτιριακά συγκροτήματα των μονών και τον ευρύτερο χώρο άσκησης δραστηριοτήτων γύρω από αυτές.

Από την άλλη μεριά, ο σημαντικός αριθμός δασικών δρόμων που διανοίχθηκαν μετά το 1980 αναπτύχθηκε σε γενικές γραμμές όχι πάντα με ορθολογικό τρόπο και με τις κατάλληλες προδιαγραφές σχεδιασμού. Είναι φανερό ότι στο πλαίσιο της Μελέτης θα πρέπει να επανεξεταστεί η δομή, η λειτουργία και οι ανάγκες βελτίωσης / συντήρησης του δασικού οδικού δικτύου, με γνώμονα –πέραν φυσικά της μείωσης των επιπτώσεων στο περιβάλλον– την αποτελεσματικότερη λειτουργία του συστήματος πυρόσβεσης του Όρους. Αντικείμενο διερεύνησης θα αποτελέσει η πιθανή συμπλήρωση ορισμένων συνδέσμων, η ενδεχόμενη κατάργηση κάποιων υφιστάμενων περιττών συνδέσμων και γενικότερα ο εξορθολογισμός του δασικού οδικού δικτύου.

²³ Γεωθερμία γενικά ορίζεται η ενέργεια των επιφανειακών ή βαθύτερων στρωμάτων των γεωλογικών σχηματισμών και πετρωμάτων καθώς και του υπόγειου ή επιφανειακού υδροφόρου ορίζοντα της γης. Τα αβαθή γεωθερμικά συστήματα όπως και αυτό που προτείνεται στην προκειμένη περίπτωση, κάνουν χρήση της αποθηκευμένης ηλιακής ενέργειας που βρίσκεται στα ανώτερα στρώματα του υπεδάφους με στόχο την κάλυψη των αναγκών ενός κτιρίου για θέρμανση, ψύξη και ζεστό νερό χρήσης.

Επισημαίνεται ότι το 2010 η Δασική Εφορεία, μετά των συμβούλων της, εκπόνησε μελέτη βελτίωσης της αποτελεσματικότητας αντιπυρικής προστασίας και ικανότητας διαχείρισης κρίσεων στη Χερσόνησο Άθω, με σκοπό την καλύτερη και αποτελεσματικότερη αντιπυρική θωράκιση της περιοχής. Κατά την πρώτη φάση της μελέτης που αφορούσε τη σήμανση του κύριου δασικού οδικού δικτύου, έγινε για πρώτη φορά μια καταγραφή του συνόλου των δασικών οδικών αξόνων της περιοχής του Αγίου Όρους και μια προσπάθεια κατηγοριοποίησής τους σε πρωτεύον, δευτερεύον και τριτεύον δασικό οδικό δίκτυο.

Μεταξύ άλλων, η Μελέτη θα πρέπει να λάβει υπόψη της τα δεδομένα της προαναφερθείσας εργασίας και επιπλέον να εξετάσει τα εξής βασικά ζητήματα:

- α. Ανάλυση των σημερινών συνθηκών του δασικού συμπλέγματος και των ιστορικών δεδομένων ενάρξεων πυρκαγιών και προσδιορισμός σεναρίων και στρατηγικών καταστολής.
- β. Λειτουργία και πιθανή συμπλήρωση / βελτίωση του οδικού δικτύου στη βάση των παραπάνω σεναρίων, έτσι ώστε αφενός να διασφαλίζει την απρόσκοπτη πρόσβαση σε καίρια σημεία του δασικού συμπλέγματος και αφετέρου να μπορεί να εξυπηρετήσει τις ανάγκες προσέλευσης και προσέγγισης των οχημάτων του Πυροσβεστικού Σώματος.
- γ. Σχεδιασμός δικτύου αντιπυρικών ζωνών σε σημεία πιθανής ανάσχεσης των πυρκαγιών στη βάση των σεναρίων που θα έχουν εκπονηθεί, αλλά και σύμφωνα με τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής.
- δ. Βελτιστοποίηση της διασποράς των μέσων πυρόσβεσης των Μονών, έτσι ώστε να διασφαλίζεται ταυτόχρονα η αποτελεσματική εποπτεία του χώρου και η έγκαιρη επέμβαση όταν αυτή είναι αναγκαία.
- ε. Χωροθέτηση δικτύου δεξαμενών νερού, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη πλήρωση των πυροσβεστικών μέσων σε περίπτωση πυρκαγιάς. Ικανό ποσοστό των δεξαμενών πρέπει να είναι ανοικτού τύπου, ώστε να εξυπηρετούνται και τα ελικόπτερα πυρόσβεσης, ενώ δεν πρέπει να αποκλείεται και η δημιουργία μικροταμιευτήρων, οι οποίοι παράλληλα με την πυρόσβεση να εξυπηρετούν και στόχους προστασίας ειδών ή/και εμπλουτισμού των υπόγειων υδάτων.
- στ. Προσδιορισμός μέτρων πρόληψης των πυρκαγιών, ειδικά στα περίχωρα των Μονών, έτσι ώστε αφενός αυτές να προστατεύονται σε περίπτωση πυρκαγιάς και αφετέρου να μην δημιουργούνται συνθήκες συγκεχυμένων προτεραιοτήτων από μέρος του Πυροσβεστικού Σώματος.
- ζ. Προσδιορισμός αναγκαίων δράσεων εκπαίδευσης των Μοναχών, έτσι ώστε να μπορούν αποτελεσματικότερα να συνεισφέρουν στο έργο της κατάσβεσης.
- η. Προσδιορισμός αναγκών εκπαίδευσης και εξοικείωσης με τον φυσικό χώρο των στελεχών του Πυροσβεστικού Σώματος και εκτίμηση πιθανών αναγκών παραγωγής σχετικού χαρτογραφικού υλικού.
- θ. Προσδιορισμός πιθανών αναγκών προμήθειας και αδειοδότησης σύγχρονου επικοινωνιακού εξοπλισμού, συμβατού με αυτόν που χρησιμοποιείται από το Πυροσβεστικό Σώμα (σύστημα TETRA).

Πέρα από τα παραπάνω, θα πρέπει οπωσδήποτε να περιληφθεί μία εκτίμηση κόστους-οφέλους από την εγκατάσταση αυτοματισμών εποπτείας του χώρου και έγκαιρου εντοπισμού πυρκαγιών. Παρότι τα συστήματα αυτά συχνά αποδεικνύονται ατελέσφορα, οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στο Άγιον Όρος μπορεί να καθιστούν τη χρήση τους ιδιαίτερα χρήσιμη και αποτελεσματική.

Για όλα αυτά θα ληφθούν υπόψη οι ήδη γενόμενες συζητήσεις και μελέτες στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της Δασικής Εφορείας της Ιεράς Κοινότητας.

2.9.2 Αντιμετώπιση σεισμών

Πολύτιμα στοιχεία για το θέμα αυτό περιλαμβάνει η μελέτη του καθηγητή Β. Παπαζάχου, δημοσιευμένη στα πρακτικά συνεδρίου για το φυσικό περιβάλλον του Αγίου Όρους το 1998. Ομοίως θα αξιοποιηθούν στο μέτρο που θα είναι διαθέσιμα τα στοιχεία εκπονούμενης μελέτης καταγραφής των ρηγμάτων του Αγίου Όρους.

Η χερσόνησος του Αγίου Όρους περιβάλλεται από σεισμικά ρήγματα διαφόρων διευθύνσεων και σοβαρότητας, έχει δε ιστορικό μεγάλης σεισμικής δραστηριότητας. Μερικοί χαρακτηριστικοί σεισμοί, όπως ο σεισμός των 7.2 R του 1931 με επίκεντρο την Ιερισσό επέφεραν σοβαρές αστοχίες σε πολλά δομικά σύνολα.

Οι περισσότεροι ευπαθείς κατασκευές είναι οι τοίχοι αντιστηρίξεως, τα τεχνικά έργα οδοποιίας και τα κτιριακά τμήματα των Μονών, ιδιαιτέρως δε αυτά τα οποία δεν έχουν ακόμη αναστηλωθεί.

Για τη σεισμική ανάλυση των κτιρίων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι γενικές και ειδικές παράμετροι που χαρακτηρίζουν την χερσόνησο του Άθω, σύμφωνα και με τον Εθνικό Αντισεισμικό Κανονισμό (ΕΑΚ). Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι τα συγκροτήματα είναι ιδιαιτέρως μεγάλης λειτουργικής, καλλιτεχνικής, συμβολικής, δομικής και οικονομικής αξίας, ενταγμένα σε ένα ευρύτερο υψηλής στάθμης σύνολο, γεγονός που τα κατατάσσει στην υψηλότερη κατηγορία από πλευράς συντελεστού σπουδαιότητας²⁴.

Πέρα από την προστασία των κτιριακών συγκροτημάτων, θα πρέπει να διερευνηθούν οι πιθανοί κίνδυνοι κατακρημνίσεων και κατολισθήσεων είτε από σεισμική δράση, είτε από ισχυρές βροχοπτώσεις και να προταθούν μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

2.9.3 Αντιμετώπιση άλλων ανθρωπογενών απειλών

Η Μελέτη οφείλει να επισημάνει κινδύνους από μεγάλης κλίμακας μη ήπιες παρεμβάσεις στον ευρύτερο χώρο που επηρεάζει τον φυσικό πλούτο του Αγίου Όρους, δηλαδή τόσο μέσα στα όρια της Αθωνικής Πολιτείας όσο και σε αυτά της προ του Άθω περιοχής, που διέπεται επίσης από καθεστώς ειδικής προστασίας.

Στο πλαίσιο αυτό είναι καίριας σημασίας η αξιολόγηση των ενδεχόμενων υπέργειων, υπόγειων, θαλάσσιων και υποθαλάσσιων συνεπειών και της προέκτασής τους εντός και εκτός Αγίου Όρους από τη μελετώμενη εγκατάσταση μονάδας εξόρυξης χρυσού στην περιοχή αυτή.

2.9.4 Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή

Οι εδαφικές και κλιματικές συνθήκες του Αγίου Όρους, όσο και η παραδοσιακή, ορθολογική και ήπια διαχείριση –πρωτίστως με γνώμονα την κάλυψη των τοπικών αναγκών– από τους μοναχούς έχουν συμβάλει στη διατήρηση των δασών της περιοχής σε ικανοποιητική κατάσταση. Η «υγεία» των δασών και των οικοσυστημάτων της περιοχής αποτελεί το σημαντικότερο εχέγγο για την αντιμετώπιση των δυσμενών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

²⁴ Η οποία στον ΕΑΚ είναι η κατηγορία Σ 4 με συντελεστή $\gamma_1=1.30$.

α. Επιπτώσεις στον κύκλο του νερού

Η κλιματική αλλαγή επιδρά σημαντικά πάνω στον κύκλο του νερού, αλλάζοντας την εποχικότητα και την ένταση των κατακρημνισμάτων, μεταβάλλοντας τους ρυθμούς εξατμισοδιαπνοής, αυξάνοντας τις εποχικές ανάγκες χρήσης του νερού για γεωργικούς σκοπούς κ.ο.κ. Η Μελέτη θα πρέπει να εκτιμήσει το μέγεθος των πιθανών αυτών επιπτώσεων, τόσο στα επιφανειακά όσο και στα υπόγεια ύδατα, και να προτείνει τις ενδεικνυόμενες διαχειριστικές πρακτικές. Αυτές θα μπορούσαν μεταξύ άλλων να συμπεριλαμβάνουν τη δημιουργία λιμνοδεξαμενών, την υλοποίηση υποδομών εμπλουτισμού του υπόγειου υδροφορέα, την αλλαγή κάποιων καλλιεργητικών πρακτικών, κ.ο.κ.

β. Προσαρμογή των δασών

Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει τα δασικά οικοσυστήματα τόσο σε ότι αφορά στην οικολογική τους ισορροπία, όσο και σε σχέση με τους κινδύνους πυρκαγιάς που αντιμετωπίζουν. Σε αυτό το πλαίσιο, η Μελέτη θα πρέπει να εξετάσει τις πιθανές επιπτώσεις σε αυτά τα επίπεδα και να προτείνει τις κατάλληλες λύσεις προσαρμογής. Ενδεικτικά σημειώνονται τα εξής:

- Ανάλυση των κινδύνων πιθανής εξάπλωσης μυκήτων ή άλλων παθογενειών, που μπορούν εν δυνάμει να οδηγήσουν σε εκτεταμένες ξηράνσεις δέντρων. Μελέτη αντίστοιχων περιπτώσεων από άλλες περιοχές της χώρας μας και του εξωτερικού, πρόταση για ένα κατάλληλο σύστημα παρακολούθησης και κατάρτιση ενδεικτικού καταλόγου πιθανών προσεγγίσεων για την αντιμετώπισή τους.
- Ανάλυση των πιθανών επιπτώσεων από περιπτώσεις ξηρασιών, όπως η ένταση των παραπάνω μολύνσεων από μύκητες ή η ξήρανση δέντρων.
- Εκτίμηση της πιθανής αύξησης του κινδύνου πυρκαγιάς και της επέκτασης της εποχής σχετικής επικινδυνότητας και διαμόρφωση σχετικών σεναρίων στα πλαίσια του σημείου 2.9.1 παραπάνω.
- Διερεύνηση των κινδύνων από έντονα χειμαρρώδη φαινόμενα.

γ. Επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα είδη της πανίδας και της χλωρίδας της χώρας μας δεν έχουν μελετηθεί σχεδόν καθόλου, και οι όποιες σχετικές εκτιμήσεις βασίζονται κυρίως σε επιστημονικές υποθέσεις και αποτελέσματα ερευνών από το εξωτερικό. Η Μελέτη θα πρέπει σε συνδυασμό με τη μελέτη της βιοποικιλότητας που αναφέρθηκε νωρίτερα, να εξετάσει τις εμπειρίες που υπάρχουν από αντίστοιχα ή παρόμοια οικοσυστήματα που έχουν μελετηθεί και να διατυπώσει έγκυρες υποθέσεις εργασίας και αντίστοιχες προδιαγραφές για την περαιτέρω διερεύνηση και παρακολούθηση του ζητήματος. Ειδική προσοχή θα πρέπει να δοθεί στα είδη τα οποία είτε έχει αποδειχθεί ότι είναι ιδιαίτερα ευπαθή στην κλιματική αλλαγή, είτε βρίσκονται στα όρια της προς Νότο εξάπλωσής τους στην περιοχή μελέτης. Θα ήταν σκόπιμο να περιληφθεί σχεδιασμός προγράμματος παρακολούθησης μεταβολών στη βλάστηση και στη χλωρίδα.

δ. Άνοδος του επιπέδου της θάλασσας

Η πιθανή μελλοντική άνοδος της στάθμης της θάλασσας δεν επηρεάζει συνολικά το Άγιον Όρος, αλλά σημειακά μπορεί να δυσχεράνει την λειτουργία κάποιων λιμενικών εγκαταστάσεων. Αυτές θα πρέπει να εξετασθούν ως προς τα χαρακτηριστικά τους και την ευπάθειά τους σε τέτοιες αλλαγές, και να προταθούν κατάλληλα μέτρα για την μελλοντική διαχείριση και προστασία τους.

2.10 Διοικητικά μέτρα διαχείρισης

Το Άγιον Όρος –όπως προαναφέρθηκε– διαθέτει σύστημα διοικητικής διαχείρισης σε συλλογικό επίπεδο (Ιερά Κοινότης, Ιερά Επιστοασία, Έκτακτη Διπλή Ιερά Σύναξη, Δισενιάουσια Ιερά Σύναξη, Γεροντικές Συνάξεις Ιερών Μονών και Σκητών), προβλεπόμενο από τα καταστατικά του κείμενα. Η μελέτη θα εξετάσει και θα εξειδικεύσει τη συνεργασία του Αγίου Όρους και της Διοίκησης της Πολιτείας και την ενεργό συμμετοχή του σε θέματα που το αφορούν με τη σύσταση Επιτροπών, την πρόβλεψη προγραμματικών συμβάσεων ή υπηρεσιών κλπ. Παράλληλα θα μελετηθεί η ανάπτυξη πρωτοβουλιών περίξ της Ιεράς Κοινότητος και υπό την εποπτεία εξειδικευμένων επιτροπών σε διάφορους τομείς για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων θεμάτων.

2.10.1 Κατανομή αρμοδιοτήτων

Όπως προαναφέρθηκε, η Ιερά Κοινότης έχει αναθέσει σε συγκεκριμένη επιτροπή τη μέριμνα για την προώθηση της Μελέτης. Μπορούν να εξετασθούν και άλλες συμβολές που θα ήταν απαραίτητες για την πληρέστερη ανάπτυξη του αντικειμένου.

2.10.2 Συνεργασία με τις κρατικές αρχές

Βασική επιδίωξη αποτελεί η επίτευξη αμοιβαίας συνεργασίας με τις αρμόδιες κρατικές αρχές τόσο στο επίπεδο του σχεδιασμού της ολοκληρωμένης διαχείρισης, όσο και της υλοποίησης των σχεδίων και προτάσεων, στο πλαίσιο πάντα των ρυθμίσεων που κατοχυρώνουν το ειδικό αυτοδιοικητο καθεστώς του Αγίου Όρους.

2.10.3 Επιστημονική και τεχνική στήριξη

Η συνεργασία επιστημόνων και ερευνητικών ιδρυμάτων για τη στήριξη των πρωτοβουλιών της Ιεράς Κοινότητος δύναται να θεωρηθεί δεδομένη. Περαιτέρω θα μπορούσε να εξετασθεί η εφικτότητα συγκροτημένης οργάνωσης της συμβολής αυτής τόσο για το Άγιον Όρος, όσο και για ολόκληρο το χώρο της Χριστιανικής Ορθοδοξίας.

Για το διαχειριστικό έργο σε όλα του τα στάδια, μπορεί να μελετηθεί η δημιουργία ενός Γεωγραφικού Συστήματος Πληροφορίας του Αγίου Όρους (GIS), αν και υφίστανται προβληματισμοί επ' αυτού. Ένα τέτοιο σύστημα πάντως θα αποτελούσε το υπόβαθρο κατ' αρχή για τη χωρική καταχώριση κάθε παρέμβασης και εργαλείο ανάλυσης σε δεύτερο χρόνο και εντέλει χαρτογραφικής οπτικοποίησης και προβολής της υφιστάμενης κατάστασης και του σχεδιασμού.

2.10.4 Επιτόπια εποπτεία και παρέμβαση

Μετά την έγκριση της Μελέτης από τα αρμόδια όργανα και αρχές και τη θεσμοθέτησή της, η Ιερά Κοινότης μπορεί να εξετάσει προτάσεις για την εποπτεία των διαδικασιών υλοποίησης, αλλά και των αναγκαίων παρεμβάσεων για την εφαρμογή των ρυθμίσεων τις οποίες η Μελέτη θα περιλαμβάνει. Η Ιερά Κοινότης μπορεί να θεσπίσει ένα συστηματικό μηχανισμό παρακολούθησης των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή των προτάσεων της μελέτης, καθώς και τη διαδικασία επικαιροποίησής της.

Η Μελέτη θα περιλάβει εναλλακτικές προτάσεις για τον κατάλληλο μηχανισμό, οι οποίες θα συζητηθούν, προς εισήγηση στην Ιερά Κοινότητα.

3. Οργανωτικά θέματα ολοκληρωμένης Μελέτης

Ο τρόπος ανάθεσης της Μελέτης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κύρια πηγή χρηματοδότησής της και τις διαδικασίες που αυτή επιβάλλει. Ασχέτως όμως των διαδικασιών, υπάρχουν σημεία που θα πρέπει να συμφωνηθούν εκ των προτέρων και να τύχουν εγκρίσεως από την Ιερά Κοινότητα.

3.1 Συγκρότηση ομάδας Μελέτης

Η ομάδα Μελέτης θα αποτελείται από την επιστημονική ομάδα εκπόνησης και από την επιτροπή παρακολούθησης.

3.1.1 Επιστημονική ομάδα εκπόνησης Μελέτης (συντονισμός, μελετητές, αλλοδαποί σύμβουλοι)

Η επιστημονική ομάδα εκπόνησης θα πρέπει να περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τις ακόλουθες ειδικότητες:

- Επικεφαλής μελέτης: χωροτάκτης με εμπειρία στη διαχείριση σύνθετων περιοχών.
- Ειδικός επιστήμονας με γνώσεις δασικής διαχείρισης, αειφορίας και πιστοποίησης δασικών προϊόντων.
- Ειδικός επιστήμονας έμπειρος στη διαχείριση φυσικών οικοσυστημάτων.
- Επιστήμονας εξειδικευμένος σε θέματα περιβάλλοντος.
- Αρχιτέκτων εξειδικευμένος στην αποκατάσταση ιστορικών κτισμάτων.
- Αρχιτέκτων τοπίου.
- Αρχαιολόγος - βυζαντινολόγος.
- Κυκλοφοριολόγος - συγκοινωνιολόγος μηχανικός.
- Μηχανικός ή περιβαλλοντολόγος ειδικός σε θέματα τεχνολογιών περιβαλλοντικής διαχείρισης.
- Μηχανολόγος-ηλεκτρολόγος μηχανικός εξειδικευμένος σε θέματα ενέργειας και ιδιαίτερα από ανανεώσιμες πηγές.
- Οικονομολόγος με εμπειρία σε μελέτες κόστους-οφέλους.
- Γεωγράφος εξειδικευμένος στην ιστορική γεωγραφία.
- Ειδικός επιστήμονας εξειδικευμένος στη χαρτογραφία και τη γεω-απεικόνιση.
- Ειδικός επιστήμονας για τα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ειδικός επιστήμονας για τα θέματα της πνευματικής κληρονομιάς.
- Ειδικός για θέματα πυροπροστασίας.
- Νομικός σύμβουλος - συνταγματολόγος.

Θα εκτιμηθεί ιδιαίτερα η γνώση του κάθε μέλους για τις κρατούσες συνθήκες στην αθωνική χερσόνησο. Η ομάδα εκπόνησης θα πρέπει να συγκροτηθεί από κύρια μέλη και από ειδικούς συμβούλους, είτε έλληνες είτε αλλοδαπούς για εξειδικευμένα θέματα.

3.1.2 Επιτροπή παρακολούθησης και ελέγχου

Προτείνεται την παρακολούθηση και τον έλεγχο της Μελέτης να αναλάβει καταρχήν η Επιτροπή της Ιεράς Κοινότητας, πλαισιούμενη από τον Ειδικό Γραμματέα και τον συντονιστή του εγχειρήματος κ. Θύμιο Παπαγιάννη.

Στη συνέχεια, αν ευοδωθεί αυτό, μπορεί να δημιουργηθεί και μικτή ομάδα εργασίας με συμμετοχή εκπροσώπων των συναρμόδιων Υπουργείων και, περαιτέρω, να οργανωθεί το διεθνές διεπιστημονικό εργαστήριο (workshop) που προτάθηκε.

3.2 Μεθοδολογικές κατευθύνσεις

Η πρόταση για την ανάληψη της Μελέτης θα πρέπει να περιλάβει λεπτομερή στοιχεία για τη μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί σε περίπτωση ανάθεσης. Σε αυτήν θα περιλαμβάνονται και τα ακόλουθα τρία καίρια σημεία.

3.2.1 Ολοκληρωμένη προσέγγιση στη διαχείριση της Αθωνικής Χερσονήσου

Σε αντίθεση με τις κλασικές μελέτες διαχείρισης, οι οποίες αντιμετωπίζουν ξεχωριστά τον κάθε τομέα, στη συγκεκριμένη Μελέτη επιδιώκεται μια συνολική και ολοκληρωμένη προσέγγιση, η οποία θα εξετάζει τις σχέσεις μεταξύ τομέων, θα προσπαθεί να περιορίσει τις αρνητικές και να επιτύχει συνέργια ως προς τις θετικές και τέλος να διατυπώσει συγκροτημένες προτάσεις που να καλύπτουν το σύνολο των τομέων.

3.2.2 Διεπιστημονική συνεργασία για τη διαφύλαξη της πνευματικής, πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς του Όρους

Δεδομένου ότι η πνευματική, πολιτιστική και φυσική κληρονομιά του Αγίου Όρους είναι αλληλένδετη, η διαφύλαξή της απαιτεί ουσιαστική και σε βάθος διεπιστημονική συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκομένων. Την ευθύνη για την επίτευξή της θα έχει ο επικεφαλής της μελέτης, ο οποίος πρέπει να εξασφαλίσει τη συσχέτιση των στοιχείων και δεδομένων, τον εντοπισμό των συσχετίσεων και τη διατύπωση των ολοκληρωμένων προτάσεων.

3.2.3 Προγραμματισμός και υλοποίηση ουσιαστικών συμμετοχικών διαδικασιών

Η Μελέτη δεν πρέπει να θεωρηθεί ως μέσο παραγωγής κάποιων επιστημονικών εντύπων, αλλά ως διαδικασία διαχείρισης ενός εξαιρετικά ευαίσθητου και πολύτιμου χώρου. Καθοριστικό στοιχείο για την επιτυχία της θα αποτελέσει η ενεργός συμμετοχή όλων όσων μπορούν να συμβάλουν, είτε λόγω θεσμικής αρμοδιότητας είτε από ενδιαφέρον.

3.3 Διαβούλευση και συμμετοχικές διαδικασίες

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφ. 1, η μελέτη μπορεί να εκπονηθεί με συνεχή ενημέρωση και διαβούλευση όλων των ενδιαφερομένων και εμπλεκομένων μερών (μοναστικών αδελφοτήτων, Ιεράς Κοινότητος) και συνδρομή από τις αρμόδιες αρχές και συμβούλους.

Θα είναι σκόπιμο να ορίσει κάθε Μονή εκπρόσωπό της που θα αποτελεί σύνδεσμο με την ομάδα εργασίας και ο οποίος θα διευκολύνει τη ροή πληροφόρησης και τη διατύπωση των απόψεων.

3.4 Χρονικός προγραμματισμός

Στόχο αποτελεί η ολοκλήρωση και έγκριση της Μελέτης μέχρι του τέλους του 2014.

3.4.1 Βήματα μελέτης

α. Προκαταρκτική έκθεση και προδιαγραφές

Η ανά χειράς προκαταρκτική έκθεση, που περιλαμβάνει και τις ουσιαστικές προδιαγραφές της Μελέτης, υποβλήθηκε πρώτα στα τέλη του 2010 και ακολούθησε μία διετία επεξεργασίας και οριστικοποίησης.

β. Έγκριση προκαταρκτικής μελέτης και εξασφάλιση χρηματοδότησης
Αναμένεται η καταρχήν αποδοχή της από την Ιερά Κοινότητα, ενώ αμέσως μετά θα ξεκινήσουν οι προσπάθειες εξασφάλισης της χρηματοδότησης της μελέτης.

γ. Ανάθεση της ολοκληρωμένης Μελέτης
Εφόσον αυτά ευοδωθούν θα μπορούν να προωθηθούν οι διαδικασίες ανάθεσης της μελέτης, εντός του αμέσως προσεχούς διαστήματος.

δ. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης
Εν συνεχεία η Ομάδα Μελέτης θα προχωρήσει στη συλλογή και διασταύρωση στοιχείων και δεδομένων, στη συσχέτισή τους, στον εντοπισμό των προβλημάτων και στη διάγνωση των τάσεων και προοπτικών. Κύριο προϊόν της εργασίας αυτής πρέπει να αποτελέσει ο προσδιορισμός όλων εκείνων των θεμάτων που πρέπει να αντιμετωπιστούν στο πλαίσιο της Μελέτης.

ε. Προτάσεις Μελέτης
Σε επόμενη φάση θα αρχίσει και η διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων, ρυθμίσεων και μέτρων για την επίλυση των προβλημάτων και την ολοκληρωμένη διαχείριση της κληρονομιάς του Αγίου Όρους.

ζ. Στάδια διαβούλευσης
Η σημαντική αυτή διαδικασία προβλέπεται σε δύο στάδια, το πρώτο μετά το τέλος της ανάλυσης και το δεύτερο κατά την υποβολή των προτάσεων.

η. Ενσωμάτωση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης
Τα αποτελέσματα της διαβούλευσης θα ληφθούν υπόψη από την Ομάδα Μελέτης η οποία θα προχωρήσει στις αναγκαίες τροποποιήσεις των προτάσεών της. Θα προκύψει έτσι το τελικό κείμενο της μελέτης, με τους αντίστοιχους πίνακες, χάρτες και σχέδια.

3.4.2 Εγκρίσεις

Ο χρόνος που θα απαιτηθεί για τις εγκρίσεις της Μελέτης δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια.

α. Από την Ιερά Κοινότητα
Η Ιερά Κοινότητα αποτελεί το αποφασιστικό όργανο για όλα τα θέματα που αφορούν στη Μελέτη αυτή και θα κληθεί να δώσει την τελική έγκριση της Μελέτης.

β. Από το ΚεΔΑΚ και από τα Υπουργεία Πολιτισμού και Αθλητισμού καθώς και Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής
Η έγκριση της μελέτης από τους αρμόδιους φορείς της Ελληνικής Πολιτείας είναι επίσης απαραίτητη. Πρέπει όμως να αποτελέσει κύριο μέλημα η απλούστευση των τυπικών διαδικασιών, ώστε να αποφευχθεί η υπέρμετρη απώλεια χρόνου.

γ. Από την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO
Εδώ δεν θα απαιτηθεί έγκριση, αλλά αποδοχή. Για το σκοπό αυτό η Μελέτη θα περιλάβει –μετά την έγκρισή της– περίληψη στην αγγλική γλώσσα, η οποία και θα διαβιβαστεί προς την Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

3.4.3 Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα

	12/ 12	04/ 13	07/ 13	09/ 13	10/ 13	12/ 13	06/ 14	07- 12/14
Προκαταρκτική έκθεση								
Έγκριση + χρηματοδότηση								
Ανάθεση Μελέτης								
Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης								
Προτάσεις Μελέτης								
Στάδια διαβούλευσης								
Ενσωμάτωση αποτελεσμάτων								
Έγκριση Ιεράς Κοινότητας								
Έγκριση ΚεΔΑΚ, δημοσίων αρχών								
Αποδοχή WHC/UNESCO								

Οι διαδικασίες διαβούλευσης, εγκρίσεων και αποδοχής θα πρέπει να προγραμματιστούν εύστοχα και με τρόπο επάλληλο και όχι γραμμικό, ώστε να αποφευχθούν υπέρμετρες καθυστερήσεις.

3.5 Οικονομικά στοιχεία Μελέτης

3.5.1 Κόστος μελέτης

Κατά μία πρώτη εκτίμηση, η απασχόληση για τη Μελέτη θα απαιτήσει περί τους 70 ανθρωπομήνες με ανάλογο κόστος.

3.5.2 Πηγές χρηματοδότησης

- α. Από Κοινοτικά κονδύλια.
- β. Από δημόσιες επιδοτήσεις.
- γ. Από ιδιωτικές εισφορές.
- δ. Από το χώρο των Οργάνων της UNESCO.

Δεν φαίνεται να υπάρχει η δυνατότητα χρηματοδότησης της Μελέτης από ίδιους πόρους του Αγίου Όρους. Εν όψει και της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης του δημοσίου, είναι εμφανές ότι θα απαιτηθεί αναζήτηση πόρων ως επί το πλείστον από τον ιδιωτικό τομέα.

3.6 Διαδικασίες προώθησης

Μπορεί να περιληφθεί στη Μελέτη και σχέδιο δράσης της Ιεράς Κοινότητας για την υλοποίηση των προτάσεων και μέτρων μετά τη αποδοχή της. Θα πρέπει δηλαδή να προταθούν ιεραρχημένες παρεμβάσεις με συνοπτική περιγραφή, αρμοδιότητες υλοποίησης, χρονικό προγραμματισμό και ενδεικτικά στοιχεία κόστους της κάθε μιας.

Προσάρτημα 1: Οι 20 Ιερές Μονές του Αγίου Όρους

Σήμερα υπάρχουν είκοσι μοναστήρια, στα οποία είναι κατανεμημένη όλη η χερσόνησος του Άθω και στα οποία υπάγονται οι υπόλοιπες μικρότερες μοναστικές μονάδες, σκήτες, κελιά και καθίσματα, που αποτελούν στο σύνολό τους μια μοναδική πολιτεία. Τα είκοσι μεγάλα μοναστήρια του Αγίου Όρους είναι:

1. **Η Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας:** ιδρύθηκε από τον όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη. Το καθολικό της οικοδομήθηκε το 963 και τοιχογραφήθηκε, όπως και η τράπεζα, το 1535 από τον Θεοφάνη. Στο παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου στα δεξιά του καθολικού διασώζεται το μοναδικό ενυπόγραφο έργο του Φράγγου Κατελάνου (1560).
2. **Η Ιερά Μονή Βατοπαιδίου:** κτίστηκε στο β' μισό του 10^{ου} αι. (π.972) από τους μοναχούς Αθανάσιο, Νικόλαο και Αντώνιο από την Αδριανούπολη. Στο καθολικό της σώζονται τα μοναδικά εντοίχια ψηφιδωτά του Αγίου Όρους, ενώ οι τοιχογραφίες του (1312) αποτελούν ένα σημαντικό έργο της παλαιολόγιας αναγέννησης. Ορισμένες από τις τοιχογραφίες αυτές έχουν αποδοθεί στο εργαστήριο του Μανουήλ Πανσέληνου.
3. **Η Ιερά Μονή Ιβήρων:** κτίστηκε στο τέλος του 10^{ου} αιώνα από τους Γεωργιανούς (Ιβήρες) μοναχούς Ιωάννη και Ευθύμιο. Το καθολικό ανάγεται στον 10^ο αιώνα, ενώ ο πολύ αξιόλογος ζωγραφικός του διάκοσμος (16^{ου} αι.) έχει συσχετισθεί με τον Φράγγο Κατελάνο.
4. **Η Ιερά Μονή Χελανδαρίου:** ιδρύθηκε τον 10^ο αιώνα. Το 1198 οι Σέρβοι ηγεμόνες Στέφανος Νεμάνια και ο γιος του Ράστικο, ως μοναχοί Συμεών και Σάββας, την ανοικοδόμησαν. Οι τοιχογραφίες στο καθολικό (1318-1320) οφείλονται σε χορηγία του Σέρβου κράλη Μιλουτίν και ανήκουν στον χρωστήρα κορυφαίου ζωγράφου, πιθανότατα από την Κωνσταντινούπολη.
5. **Η Ιερά Μονή Διονυσίου:** κτίστηκε στα μέσα του 14^{ου} αιώνα από το μοναχό όσιο Διονύσιο από την Κορυσσό της Καστοριάς. Το καθολικό της τοιχογραφήθηκε το 1546 από τον Τζώρτζη.
6. **Η Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου:** ιδρύθηκε πριν από τον 12^ο αιώνα. Το καθολικό της ανάγεται στον 16^ο αιώνα και διακοσμείται με τοιχογραφίες των μέσων του αιώνα.
7. **Η Ιερά Μονή Παντοκράτορος:** ιδρύθηκε από τους βυζαντινούς αξιωματούχους Αλέξιο και Ιωάννη στα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Το καθολικό της φέρει τοιχογραφίες της ίδιας εποχής.
8. **Η Ιερά Μονή Ξηροποτάμου:** ιδρύθηκε στα τέλη του 10^{ου} αιώνα πιθανώς από τον μοναχό Παύλο Ξηροποταμηνό. Το σημερινό της καθολικό της ανοικοδομήθηκε στα 1783.
9. **Η Ιερά Μονή Ζωγράφου:** ιδρύθηκε τον 10^ο αιώνα από τους αδελφούς Μωυσή, Ααρών και Ιωάννη από την Αχρίδα. Το σημερινό της καθολικό της είναι κτίσμα του 1801.
10. **Η Ιερά Μονή Δοχειαρίου:** ιδρύθηκε στο β' μισό του 10^{ου} αιώνα από τον Ευθύμιο, μαθητή του οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου. Το σημερινό της καθολικό κτίστηκε και τοιχογραφήθηκε το 1568, πιθανόν από τον Τζώρτζη.

11. **Η Ιερά Μονή Καρακάλλου:** ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα. Το σημερινό της καθολικό ανάγεται στα μέσα του 16^{ου} και τοιχογραφήθηκε στις αρχές του 18^{ου} αιώνα.
12. **Η Ιερά Μονή Φιλοθέου:** ιδρύθηκε στο τελευταίο τέταρτο του 10^{ου} αιώνα. Το σημερινό της καθολικό κτίστηκε πριν από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και τοιχογραφήθηκε αργότερα.
13. **Η Ιερά Μονή Σιμωνόπετρας:** το τολμηρότερο οικοδόμημα του Αγίου Όρους οφείλει την ονομασία της στον ιδρυτή της όσιο Σίμωνα, που έζησε στο Όρος στα μέσα του 13^{ου} αιώνα. Το σημερινό καθολικό της κτίστηκε στα μέσα του 16^{ου} αιώνα και ανακαινίσθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.
14. **Η Ιερά Μονή του Αγίου Παύλου:** ιδρύθηκε στο β' μισό του 10^{ου} αιώνα, από τον μοναχό Παύλο Ξηροποταμηνό. Το σημερινό της καθολικό κτίστηκε λίγο πριν τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.
15. **Η Ιερά Μονή Σταυρονικήτα:** κτίστηκε από τον πατριάρχη Ιερεμία Α' το 1540, στη θέση της μονής των αρχών του 11^{ου} αιώνα. Οι τοιχογραφίες του καθολικού και της τράπεζας είναι έργα του Θεοφάνη (1546).
16. **Η Ιερά Μονή Ξενοφώντος:** ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα. Στο παλαιό καθολικό σώζονται αξιόλογες τοιχογραφίες του κρητικού ζωγράφου Αντωνίου (1544). Το νέο καθολικό κτίστηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.
17. **Η Ιερά Μονή Γρηγορίου:** ιδρύθηκε τον 14^ο αιώνα. Το σημερινό της καθολικό κτίστηκε και τοιχογραφήθηκε μετά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα.
18. **Η Ιερά Μονή Εσφιγμένου:** υπήρχε ήδη από τον 10^ο αιώνα. Το σημερινό της καθολικό κτίστηκε το 1810 στη θέση παλαιότερου ναού, και τοιχογραφήθηκε το 1811 και το 1818.
19. **Η Ιερά Μονή του Αγίου Παντελεήμονος:** υπήρχε πριν από τον 13^ο αιώνα, όταν καταστράφηκε από πυρκαγιά. Το σημερινό της καθολικό κτίστηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και έχει τοιχογραφίες ρωσικής τέχνης.
20. **Η Ιερά Μονή Κωνσταντονίου:** ιδρύθηκε τον 11^ο αιώνα. Το σημερινό καθολικό κτίστηκε μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στα ερείπια του παλαιότερου ναού.
21. Τέλος στις Καρυές δεσπόζει ο **ναός του Πρωτάτου**, που ονομάστηκε έτσι, διότι αποτελούσε την έδρα του Πρώτου. Η οικοδόμησή του ανάγεται στον 10^ο αιώνα και διασώζει ένα εξαιρετικό σύνολο τοιχογραφιών που χρονολογείται στο τέλος του 13^{ου} και στις αρχές του 14^{ου} αιώνα και έχει αποδοθεί στον Μανουήλ Πανσέληνο από τη Θεσσαλονίκη.